

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Jan Svátek

Lex Aquilia
a římský delikt *damnum iniuria datum*

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. David Falada, Ph.D.

Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 09.09.2020

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 126 352 znaků včetně mezer.

V Praze dne 9. září 2020

Jan Svátek, diplomant

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych rád vřele poděkoval JUDr. Davidu Faladovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a věcné připomínky při konzultacích a při zpracování této diplomové práce, jakož i za výuku odborných předmětů, které mě inspirovaly k výběru tohoto tématu. Neméně děkuji též své rodině, přátelům a kolegům za vždy vyjádřenou podporu a trpělivost.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. OBECNÉ A KONTEXTUÁLNÍ VÝKLADY K DELIKTŮM ŘÍMSKÉHO PRÁVA	4
1.1. ZÁVAZEK A DĚLENÍ DELIKTŮ I PROTIPRÁVNÍHO JEDNÁNÍ OBECNĚ.....	4
1.1.1. Pojem obligace a pojem obligace z deliktu.....	4
1.1.2. Delicta privata na rozdíl od pojmu crimina a římské trestní právo.....	5
1.1.3. Žalobní legitimace a žaloby z deliktů v římském právu	7
1.1.4. Krádež (<i>furtum</i>) jako civilní delikt	8
1.1.5. Další jednotlivé civilní delikty a delikty praetorské	9
1.2. PRAMENY ÚPRAVY DELIKTŮ A DOBA KLASICKÁ.....	11
1.2.1. Zákon dvanácti desek (<i>lex duodecim tabularum</i>) a období rané republiky	11
1.2.2. Gaiova Učebnice práva, principát a klasická jurisprudencce římská	13
1.3. ÚPRAVA DELIKTŮ V <i>CORPUSU IURIS CIVILIS</i> A DOBA BYZANTSKÁ.....	15
1.3.1. Justiniánské období a <i>Corpus iuris civilis obecně</i>	15
1.3.2. K pojmu recepce a významnosti Justiniánské kodifikace.....	17
2. LEX AQUILIA	19
2.1. ÚVODNÍ VÝKLAD K <i>LEX AQUILIA</i>	19
2.1.1. Datace, přijetí plebiscitu a doba 3. století př. n. l.	19
2.1.2. První a třetí kapitola zákona a jejich obsah	20
2.1.3. EXKURS - Otrok jako předmět vztahů v římském právu v hrubém nástinu	22
2.1.4. Druhá kapitola zákona a její obsah. Nesourodý prvek?.....	23
2.1.5. Posun v interpretaci obsahu fragmentů? – zaměření se na otázky zavinění a kauzality.....	24
2.2. ŽALOBY A PROCESNÍ OBRANA DLE <i>LEX AQUILIA</i>	25
2.2.1. Aktivní a pasivní legitimace - definice subjektu deliktu?.....	25
2.2.2. <i>Actiones in factum</i> a praetorské <i>actiones utilis</i>	26
2.2.3. Povaha žaloby z Aquiliova zákona – penální nebo smíšená?.....	27
2.2.4. Ostatní používané žaloby z deliktů.....	28
2.3. JEDNOTLIVÉ DELIKTY A JEJICH ROZLIŠENÍ Z HLEDISKA SUBJEKTU A OBJEKTU	30
2.3.1. Chápání deliktu <i>iniuria</i> v Aquiliově zákoně.....	30
2.3.2. <i>Occidere</i>	31
2.3.3. <i>Mortis Causam Praestare</i>	32
2.3.4. <i>Urere, frangere a rumpere - damnum iniuria datum</i> podle třetí kapitoly	33
2.3.5. <i>Damnum iniuria datum</i> jako zastřešující a sběrný delikt	36
2.4. NĚKTERÉ OTÁZKY KE KAUZALITĚ A ZAVINĚNÍ ZA DELIKT <i>DAMNUM INIURIA DATUM</i>	38
2.4.1. Zavinění a okolnosti vylučující protiprávnost	38
2.4.2. Kauzální nexus - problematika kauzality a objektivní stránky	40
2.4.3. Srovnání fragmentů <i>D 9, 2, 52, 4</i> a <i>D 9, 2, 11, pr.</i> - případová studie.....	42
2.5. NÁHRADA ŠKODY ZA DELIKT <i>DAMNUM INIURIA DATUM</i>	45
2.5.1. Tresty, pokuty a historický vývoj odškodňování.....	45
2.5.2. Odškodnění a náhrada podle první kapitoly	46
2.5.3. Odškodnění a náhrada podle třetí kapitoly a rozdíly oproti kapitole první	48
2.5.4. Rozsah náhrady a újma neodškodněná	49
ZÁVĚR.....	51
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	I
ABSTRAKT	V
ABSTRACT	VI

ÚVOD

D 1, 1, 1: Ulpianus v 1. knize Institucí: ¹

„Ten, kdo chce studovat právo, musí nejdříve vědět od čeho je slovo právo odvozeno. Právo je pojmenováno podle výrazu spravedlnost, anebo jak to elegantně definoval Celsus, právo je uměním dobrého a spravedlivého. (...) Vždyť si vážíme slušnosti a veřejně se hlásíme ke znalosti dobrého a spravedlivého, oddělujeme slušné od neslušného, odlišujeme to, co je dovoleno, od nedovoleného, toužíme vést lidi k dobru, a to nejen prostřednictvím strachu před trestem, ale také skrze povzbuzení odměnou, zabýváme se, pokud se nemýlím skutečnou, a nikoli předstíranou filosofií.“²

Není úplným zvykem otevírat diplomovou práci citací z klasického antického pramene, pakliže ale má práce obsahovat odkaz na diplomantovu **motivaci k výběru tématu** nebo snad i být jakýmsi otiskem jeho myšlení a aspirací na vyvrcholení dosavadní akademické práce, není v mém případě uvedení této citace prostým akademickým cvičením.

Jsem přesvědčen o skutečnosti, že římské právo není mrtvý obor, není historicky daným fenoménem bez dalšího a v návaznosti na to pouze tradičně loženým povinným předmětem v 1. ročníku na právnických fakultách. Antický svět a kultura v celé své šíři, tedy i právní kultura, je pochopitelně víc než to.

I Římané se totiž čile věnovali obchodu, hlavně námořnímu. Důležité si je dle mého názoru uvědomit souvislost mezi přirozenou potřebou směňovat zboží a potřebou dát tomu nejdříve zvykovou formou a posléze i formou **právního závazku**, nejčastěji formou smlouvy, nějaký rámec. Z důvodu porušení tohoto primárního závazku vzniká (nastupuje) smluvní odpovědnost z jejího porušení. Šíře hospodářského a běžného života nabízí ale i situace, které smluvně ošetřeny nejsou. Jde typicky o **delikty³ poškození věci**, zabití hospodářských zvířat užívaných při práci nebo zvláště v římském kontextu otroků jako nejvýznamější pracovní síly.

---

¹ První kniha, první titul, první fragment *Digest* – k *Digestům* a autorovi, římskému klasikovi Ulpianovi blíže také v kapitolách 1.2 a 1.3 této práce.

² Český překlad D 1, 1, 1, 1 v: *Digesta neboli Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta seu Pandectae: tomus I, liber I-XV, fragmenta selecta*. Přeložil Peter BLAHO, přeložila Jarmila BARTOŠIKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. *Fontes iuris romani*, s. 125.

³ K tomu v každém kurzu o římském i občanském právu na kterékoli právnické fakultě.

Zde přirozeně také vzniká závazek škůdce právě z deliktu jako z porušení práva a potřeba poškozenému náhradit způsobenou škodu. Právě těmto situacím a případům porušení práva zaznamenaným v dobových pramenech se chci věnovat. Převedením do hlubší římské právní roviny s využitím analýzy konkrétní právní úpravy **Aquiliova zákona** o tom pojednám následujícím textem práce.

Cíl práce je pak dvojitý. Kladu si za cíl jednak **popsat** konkrétní právní předpis *lex Aquilia* jako úpravu pro delikt ní právo stěžejní a dobově velmi významnou, tím, že zanalyzuji (obecný) delikt *damnum iniuria datum* v zákoně obsažený a na tomto deliktu se pak pokusím ukázat plasticitu a barevnost života Římanů, komplexnost římské právní úpravy a kultury a kazuistiky obsažené v pramenu *Corpus iuris civilis*. **Druhý cíl** pak směřuje více do hloubky a souvisí s tím, čeho jsem si během studia pramenů a podkladové literatury všiml jako hodného bližší pozornosti. Chtěl bych se tak věnovat více dvěma dílčími otázkám:

- a) Roli **žaloby** v římském právu a společnosti obecně. Jak Římané akt žalobní vnímali, jak žaloby typově dělili podle jejich funkce a na co žaloby zněly. Dále pak v tomto duchu jaká konkrétní byla žaloba z Aquiliova zákona. Zda povahou byla penální či spíše smíšená a co to mohlo znamenat pro žalovaného, ale hlavně žalobce z hlediska náhrady.
- b) Problematice **kauzality** a potažmo **zavinění** v konstrukci odpovědnosti za delikt protiprávně způsobené škody (*damnum iniuria datum*). Jak tyto dvě kategorie fungují v rámci (ne)způsobení jednotlivých skutkových podstat tohoto deliktu. Toto ilustruji na malé případové studii dvou fragmentů, jež souvisí s hrou s míčem. Dále pak pokusím nastínit, co to znamená ve vztahu k možnosti žalování dle žaloby z Aquiliova zákona.

Co se týká **metodologie** a přístupu k práci, zvolil jsem metodu převážně deskriptivní, přičemž se ale snažím přistupovat k analýze jednotlivých fragmentů a situací v nich obsažených z *Digest* nebo *Institucí* a pomocí metody syntézy vztahovat dílčí poznatky z tehdy živých kauz na jednotlivé pojmy a delikt *damnum iniuria datum* jako celek. Ostatně jinak než touto metodou nelze dle mého soudu postupovat. Poznámkový aparát mi slouží (vedle odkazu na citované zdroje) také k občasnému dovysvětlení pojmu či myšlenkového pochodu.

Práci strukturuji tak, že v části první uvedu čtenáře do římského systému závazků, resp. deliktů, a to v (nezbytném) rozsahu tak, aby zbytek práce byl snadněji čitelný, a protože je obdobně postupováno v každé práci. Navážu výkladem o žalobách obecně a o římských pramenech doby královské, republikánské, císařské i byzantské, z nichž čerpám. Druhou část práce věnuji již jen výkladu o *lex Aquilia* a o deliktu protiprávně způsobené škody, s tím, že nejdříve popíšu zákon jako pramen a okolnosti jeho vzniku, uvedu možné žaloby z tohoto zákona, představím jednotlivé skutkové podstaty deliktu - tedy to, jakými různými způsoby šlo delikt spáchat. Pokračuji partií k otázkám odpovědnosti, zavinění a kauzálnímu nexu a práci uzavírám kapitolou k důsledkům spáchání deliktu, primárně pokutám nebo mechanismu způsobů náhrady škody.

Nezbývá než čtenáři popřát příjemné čtení.

1. OBECNÉ A KONTEXTUÁLNÍ VÝKLADY K DELIKTŮM ŘÍMSKÉHO PRÁVA

Je bezpochyby přirozené pro lidskou mysl se nejdříve tázat po obecné struktuře a systému jakéhokoliv fenoménu, než se přistoupí k výkladu zvláštnímu. Dle mého názoru pak toto musí platit speciálně pro systém tak komplexní, jako je právo. Nejinak tomu bude v této práci, ve které se věnuji úpravě deliktů obsažené v plebiscitu *lex Aquilia*. Tato první část tak bude věnována obecným výkladům k pojmu závazku neboli obligace, jednotlivým římským deliktům, dobovým pramenům a době císaře Justiniána a na jeho popud vzniklé kodifikaci, tzv. *Corpus iuris civilis*.

1.1. Závazek a dělení deliktů i protiprávního jednání obecně

1.1.1. Pojem obligace a pojem obligace z deliktu

Pro snadnější srozumitelnost tématu jako celku, zvláště pak v relaci k hlubšímu výkladu o konkrétním deliktu *damnum iniuria datum*, a také z tradičních didaktických a strukturních důvodů začnu výkladem o pojmu závazku. Závazek je totiž pojmem centrálním současnému civilnímu právu, ale historicky daně také římskému právu.

Inst. 3, 13, Pr.:

„Nyní přejděme k závazkům. Závazek je právní pouto, na jehož základě jsme zavázáni něco splnit podle práva naší obce.“⁴

Citovaná právní maxima je hojně tradována latinsky ve zkrácené verzi: „*Obligatio est iuris vinculum*“.⁵ Ne nadarmo, protože jak patrně, římstí klasici dokázali zkondenzovat jinak hutné ideje a koncepty do krásných pouček. Zakladatel české romanistiky Leopold Heyrovský⁶ (ale jistě i všechny další kapacity) k tomu píše, že aby se jednalo o obligaci (závazek), je k tomu potřeba dvoustranného právního jednání.⁷

---

⁴ Inst. 3, 13, Pr. v: *Justiniánské Institute: Iustiniani Institutiones*. KRÜGER, Paul, ed. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. Praha: Karolinum, 2010. *Fontes iuris romani*, s. 249.

⁵ Op. cit.: s. 248.

⁶ Mimojiné otec prvního českého nobelisty Jaroslava Heyrovského, profesor a rektor Univerzity Karlovy.

⁷ Tak, aby se jednalo o obligaci „mezi živými“, v případě obligace „na případ smrti“ – typicky závěti se logicky požadavek dvoustrannosti nepožaduje. K tomu i této poznámce: HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém*

Vývojem římského práva a z již zmiňovaných *Institucí* se později vyvinula tzv. „Justiniánova kvadripartice“ – tedy čtveřice důvodů pro vznik obligace.⁸ Touto ustálenou čtveřicí jsou obligace ze smlouvy (*ex contractu*), jakoby ze smlouvy (*quasi ex contractu*), z deliktu (*ex delicto*) a jakoby z deliktu (*quasi ex delicto*).⁹ Já se v této práci budu zabývat dále výhradně závazky z deliktu.

O obligaci z deliktu jako obecné kategorii vzniku závazku se hovoří podle Vážného tam, kde: „jako pramen obligace jest factum nepřátelského poškození cizích právních statků, z čehož vyplývá podle práva povinnost, něco plniti (zadostiučiniti, dáti náhradu), a tedy i osobní zodpovědnost vinníkova.“¹⁰ Heyrovský charakterizuje delikt obecně jako: „bezprávný čin, který se přiči zvláštnímu zákazu právnímu.“¹¹ **Delikt** by se dal dále charakterizovat jako vědomý a právem nedovolený zásah do sféry osobní nebo majetkové jiného subjektu, který může spočívat jak v konání, tak opomenutí. Jde o každé porušení právem uložených povinností, vyplývajících z porušení obecně právem daných příkazů i zákazů. Toto jednání pak zavdává nástupu nové (sekundární) povinnosti jednání odčinit, či nahradit škodu jednáním vzniklou. Ve starších královských dobách dominovala povinnost uhradit pokutu, v popředí bylo hledisko *poenální*, tedy trestání (i fyzické). Teprve později nastupovalo hledisko vrácení do původního stavu (*restoratio*), odčinění a náhrady škody (*recuperatio*).¹² K tomuto podrobněji dále.

1.1.2. Delicta privata na rozdíl od pojmu crimina a římské trestní právo

Je vcelku pochopitelné, že samy delikty se v římském právu ale i jinde dále rozpadají na dílčí kategorie a pojmy, aby se dále precizoval jejich význam. Jedno hledisko tohoto rozpadu bylo nastíněno v předchozí podkapitole. Hledisko dominance jednotlivých nastupujících povinností při porušení primární povinnosti, které bych nazval *aposteriorním*. Další hledisko s tím související je ovšem jednodušší a jaksi *apriorní*, spočívá v tom, jak moc sám je intenzivní ten či onen zásah do práv či povinností. Rozlišovacím hlediskem mnohdy hlavním bylo, jaký zájem (často v závislosti

---

soukromého práva římského. Čtvrté opravené vydání. Praha: vydal knihkupec C. K. české univerzity J. Otto, 1910, s. 548 a násl.

⁸ Inst. 3, 13, 2 v: *Justiniánské Instituce*: s. 249.

⁹ Toto dělení je natolik vlivné a ustálené, že se dostalo i do důvodové zprávy k současnému českému občanskému zákoníku do části čtvrté uvozující výklad k § 1723 a tento z něho vychází.

¹⁰ VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. část I*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1924, s. 11.

¹¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*: s. 564.

¹² Např.: KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. s. 109 a násl. a s. 219 a násl.

na svojí intenzitě, nebo o jaký subjekt se jednalo) byl poškozen. Můžeme pak hovořit o **zájmu soukromém a zájmu veřejném**.¹³

I dnes si snadno představíme situaci, kdy se v době římské královské, ale i pozdější republikánské i císařské, jednalo o typický *crimen*, totiž o svojí intenzitou porušení práva tak závažné, že bylo vyňato ze soukromé působnosti a řešení a stíháno veřejným (trestním) soudem (*iudicium publicum*).¹⁴ V zájmu všech a celé římské obce. Typicky v případě vraždy. Tato materie tak nepatří mezi soukromé právo a je na okraji zájmu římských klasiků i novodobého bádání o římském právu. Je mu věnováno minimum prostoru v *Digestech* i jiných nejen justiniánských pramenech.¹⁵

Naproti tomu v případech následků soukromých deliktů (*delicta privata*), o kterých je tato práce především, vznikala nárok na soukromou pokutu a náhradu škody, tyto nároky byly ponechány k dispozici poškozené osobě. Poškozený pak měl k dispozici žalobu z toho kterého deliktu a musel ji sám uplatnit u soudu. Tyto žaloby se nazývaly souhrnně *actiones poenales* (*actiones ex delicto*).

Brtko zdůrazňuje posun chápání těchto dvou pojmů v čase a době a odkazuje při tom na klasického právníka Gaia (o tomto pramenu a právníkovi bude pojednáno v práci dále), který směřoval všechny „skutkové podstaty“ krádeže, loupeže, poškození cizí věci a urážku na cti pod pojem *delicta*. Téma tohoto rozlišování pojmů *crimina* a *delicta (privata)* je složité a Brtko zároveň ukazuje na tomto tématu na jednotlivých fragmentech z *Digest* fenomén tzv. interpolace. Tj. fenomén pozdějšího záměrného vkladání, zkracování a skládání textu za sebou za účelem změny jeho významu pro dobu císaře Justiniána, tedy dobu 6. století n.l.¹⁶

---

¹³ Zde se dotýkáme teorie později zvané *teorie zájmová*. Tato teorie má původ v římském právu a jedná se tak o nejstarší a historicky dominantní teorii rozlišování toho, co je *ius privatum* a *ius publicum*, co lze považovat za právo soukromé a právo veřejné. Tyto 2 základní kategorie byly zřejmě poprvé formulované Ulpianem (v *Digestech* v *D 1, 1, 1, 2*). Toto rozlišování má pochopitelně nedozírné přesahy do dnešního práva, zejm. správního a občanského, kde tvoří třetí hranici např. při určování působnosti orgánů a soudů. Tento fenomén patří mezi hlavní otázky teorie práva.

¹⁴ Klasická latina ani neznala pojem „trestní“ v současném smyslu, *trestní = publicum*.

¹⁵ KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*.: s. 110 a s. 317 a násl.

¹⁶ BRŤKO, Róbert. *Delikty a trestné činy v klasickom a justiniánskom práve*. In BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitól Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017., s. 88 a násl.

1.1.3. Žalobní legitimace a žaloby z deliktů v římském právu

Téma žalob, a vůbec žalobní legitimace, tj. otázka kdo může žalovat a být žalován, je v římském právu nesmírně důležitá, snad ještě důležitější než v právu soudobém. Římsí právníci se při řešení sporu primárně zabývali otázkou, jak už bylo naznačeno výše, koho, jak a z jakého žalobního typu žalovat. Patrné je to z velké většiny dochovaných fragmentů.¹⁷ Rebro v tomto duchu zdůrazňuje, že právo žalovat je samo o sobě **subjektivním právem**, novodobé pojetí odtrhává toto právo od porušeného subjektivního práva, které se právě žalobou snažíme chránit. V dnešním pojetí je možné vnímat jako přílišnou abstrakci žaloby, které je určována a pramení zpravidla z úplně jiného právního pramene, než právě porušené subjektivní právo. Římané toto sepětí práv vnímali (aspoň v době před dominátem) daleko více jako kontinuum. Sám výraz *actio* používali nejen pro akt žalobní a celý navazující proces před soudem, ale také pro materiální subjektivní právo, a ten kdo chtěl svoje právo chránit si musel vybrat právě tu žalobu, která pasovala na jeho porušené právo a situaci. Toto rozličné pojetí se dle Rebra nástupem dominátu a větší rolí profesionálních císařských úředníků¹⁸ na soudnictví v něm stírá, v době justiniánské¹⁹ již zaniklo a odpovídá dnešnímu pojetí.²⁰

Hovoříme-li o vlastních **žalobních typech**, tyto se dělily podle různých kritérií a jenom dokládají tehdejší komplexnost systému ochrany i z teoretického hlediska.²¹ Mě budou v této práci zajímat pouze žaloby z deliktů. Jak už bylo naznačeno, každý delikt měl svou žalobu právě proto, že každá žaloba sledovala za svůj cíl naprávu poruchy toho subjektivního práva, který byl spácháním deliktu porušen. Klíčová dělicí kategorie zde bude bezpochyby, zda se jednalo o žalobu typově trestní (*poenale*) či smíšenou (*mixtae*). Tyto se dělily tak, že:

- a) **žalobou trestní** se směřovalo na vymožení pokuty, která sloužila jako odčinění - satisfakce, namísto starší msty/odvety (*talio*). Výše pokuty se určovala násobkem hodnoty věci nebo volnou úvahou soudce,

¹⁷ Ku příkladu i později rozebíraný fragment D 9, 2, 52, 4. Dalo by se snad i říci, že procesní otázky předcházely hmotněprávnímu chápání. Dnes je tento myšlenkový proces zpravidla opačný.

¹⁸ Moc soudní se zde plně odvíjela od císaře, soudili ovšem v jeho jurisdikci praetori, později prefektové a ještě později plně profesionální delegovaní soudci. Viz. KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*.: s. 115.

¹⁹ D 44, 7, 51: „Žaloba není ničím jiným, než právem vymáhat u soudu to, co komu patří.“ Situaci dokládá tento z kontextu vytržený a interpolovaný citát Celsův. v: REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Manz, 1997.: s. 89 a násl.

²⁰ Op. cit. s. 89.

²¹ Základním dělením platným dodnes je na žaloby osobní a věcné. Podle masy práva, který jim byl zdrojem, dále na žaloby civilní a praetorské. Uvádí se dále další šestice dělení v: Op. cit. s. 90-93.

- b) **žalobou smíšenou** se nárokovala vedle této pokuty nepřímo či přímo právě náhrada škody a jistá reparace pro žalobce. Případně také na vydání věci. Tyto žaloby jsou vývojově mnohem mladší.²²

Tento výklad tak dozajista logicky zrcadlí výklad o civilních deliktech výše. V pozdějším podrobnějším výkladu o žalobách z Aquiliova zákona potažmo výkladu o náhradě škody se právě složité problematice žalobní chci detailněji věnovat.

1.1.4. Krádež (*furtum*) jako civilní delikt

V návaznosti na popsané výše (podkapitola 1.1.1 a 1.1.2 této práce), již tolik nepřekvapí, že krádež byla pokládána Římany za civilní/soukromý delikt, *delictum privatum*. Sommer charakterizuje *furtum* jako: „majetkový delikt, zahrnující naši krádež, zpronevěru a loupež, v některých případech i podvod. Je to úmyslné bezprávné osvojení si movité věci za účelem obohacení.“²³ Naplnit skutkem tento delikt šlo tak odnětím a ponecháním si cizí věci, ale také pouhým bezprávným užíváním (*furtum usus*), odnětím věci z držby držitele věci v dobré víře, zástavního věřitele či *usufruktáře*, tedy toho, kdo z věci bral užitek. Ukrást nešlo věci nemovité.²⁴

Na vymození tohoto nároku sloužila žaloba *actio furti*. Ta se dále rozpadala podle toho, zda byl pachatel přistižen při činu, či ne. Dle toho se lišila výše možné pokuty. V případě, kdy byl pachatel chycen při činu, zněla pokuta na čtyřnásobek²⁵, když ne, tak na dvojnásobek.²⁶ Nečinilo se zde žádným rozdílem mezi otrokem a svobodným pánem, jako pachateli.²⁷

Nárok, který nastupoval po odcizení cizí věci, byl i v pozdější justiniánské době nárokem ryze soukromým v drtivé většině případů, výjimkou pak byly specifické krádeže většího rozsahu (např. dobytka, nebo státního majetku) nebo situace, kdy byl okraden přímo císař. *Furtum* v těchto případech se stalo veřejnou záležitostí, povahou *crimenem*.²⁸

---

²² Op. cit. s. 91 a násl. a v: HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*.: s. 564 a násl.
²³ SÖMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., Právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935.: s. 97.
²⁴ Op. cit.: s. 97 a násl.
²⁵ A nepáchal tedy krádež zároveň v noci, nebo ve dne se zbraní v ruce, v takových případech mohl být i zabit nebo být přirknut poškozenému do osobního otroctví. V těchto případech se soukromá povaha *furta* překloupila do *crimenu*, alespoň v tom smyslu, že byla řešena před veřejným soudem.
²⁶ Op. cit.: s. 98 a násl.
²⁷ Vyplývá z: Inst. 4, 1, 5 v: *Justiniánské Instituce*: s. 299.
²⁸ KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*.: s. 110 a násl. a také přednáška prof. Skřejpka, viz. Ostatní zdroje.

1.1.5. Další jednotlivé civilní delikty a delikty praetorské

Vedle deliktu krádeže existovaly v římském právu ještě následující delikty, o kterých pojednám v krátkosti v této podkapitole. Výkladu o **deliktu protiprávního poškození věci** (*damnum iniuria datum*), jakož i úpravě, ze kterého pramenil, je věnována celá část druhá této diplomové práce. Uvádím ho na tomto místě pouze ze systematických důvodů.

Urážka (*iniuria*) znamená v užším smyslu²⁹ takové jednání - latinsky také *contumelia*, kterým škůdce úmyslně páchá na poškozeném takové jednání, aby osobnosti poškozeného způsobil „nevážnost“, tedy uvedl ho do stavu tzv. *iniuriae*. Toho lze dosáhnout rozmanitými způsoby. Ublížením na těle, na svobodě, na jakémkoliv občanském právu, nejčastěji ale na cti, ukřivděním. Typicky tím, že škůdce druhému brání, aby využíval obecných statků, aby vykonával své vlastnické právo, nebo tím, že škůdce druhému bezprávně vniká na pozemek nebo do bytu nebo ubližuje jeho otroku.³⁰ Je tak vidno, že tento delikt je i ve svém užším smyslu velmi široký, bezpochyby mnohem širší, než co si pod ním typicky představí dnešní laik i právník.

Za tento i následující delikt stíhala škůdce tzv. *infamia*, dostal se tak do stavu vlastní nečestnosti, kdy v případě spáchání úmyslného deliktu mj. nemohl volit a ani být volen, nemohl zastupovat a ani být zastupován a nemohl se sňatkem příslušet do senátorských rodin.³¹

Praetorský delikt **loupeže** (*rapina*) spadal nejdříve pod *furtum* a až později byl vyčleněn do samostatného deliktu. Vážný to komentuje tak, že loupež je: „*násilím kvalifikované odnětí věci. Kořen tohoto deliktu jest ovšem úplně v právu civilním, vždyť tu šlo právě jen o těžší případ pravého furta*“.³² Tento delikt je praetorským právě proto, že žalobu poskytuje praetor na základě znění praetorského soudního ediktu.

Praetorem byl pak vyšší úředník s *imperiem*, tzn. s vrchní nařizovací výkonnou pravomocí soudní i vojenskou. Praetor soudil buď civilní spory v Římě, nebo jako praetor cizinecký spory mezi římskými občany a cizinci.³³ **Praetorských deliktů** vedle loupeže bylo více, pro účely práce zmíním už jen názvy: podvod, vydírání, *sepulchrum violatum* (delikt proti právu pohřbívat a

²⁹ K širšímu smyslu a výkladu v návaznosti na pramen úpravy viz. výklad k Zákonu dvanácti desek v podkapitole 1.2.1 této práce.

³⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského.*: s. 794 a násl.

³¹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.: s. 55 a násl.

³² VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. část I.*: s. 17 a násl.

³³ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce.*: s. 212 a s. 14-16.

ostatkům), *corruptio servi* (morální zkažení otroka), *album corruptum* (stržení úřední vývěsky), *calumnia* (podplácení soudce a vyvolání nespravedlivého procesu) a žalování patrona propuštěncem, tj. žalování pána svým bývalým otrokem po propuštění.³⁴

---

³⁴ Op. cit.: s. 213-215.

1.2. Prameny úpravy deliktů a doba klasická

V této kapitole pojednám o autentických pramenech úpravy deliktů a optikou primárně deliktu *damnum iniuria datum*. Tuto otázku pokládám za nesmírně zajímavou, protože i jenom samotným studiem pramenů a jejich analýzy v kontextu doby, kdy byly vydány, uvědoměním si procesu tvorby toho onoho pramenu, lze nahlédnout „za samotný text“ a skutečně „*poodkrýt tváře římského práva*“.³⁵ Bez pojednání (alespoň zkratkovitěho) o době, ve které se Římané pohybovali, když fakticky podléhali římskému právu a hrozbě postižení z deliktu při protiprávním jednání, by práce dle mého názoru nebyla kompletní a byla by zřejmě jen dalším výčtem nějaké partikulární právní úpravy. Pojednání vezmu chronologicky, přičemž úpravě pozdější, sebrané císařem Justiniánem v 6. století n.l. se budu věnovat v samostatné následující kapitole.

1.2.1. Zákon dvanácti desek (*lex duodecim tabularum*) a období rané republiky

Podle tradice v roce 462 př. n. l. tribun Terentilius Arsa navrhl ustanovení komise, která by sebrala do té doby platné obyčejové právo. Podle Sommera známý historik *Livius* obsírně traduje, že celý proces přijetí tohoto přelomového zákona trval přes dvacet let, protože převažující patricijové patrně nechtěli psanou, resp. vytesanou kodifikaci práva, ale pro své účely chtěli zanechat materii pouze obyčejově kvůli snadnějšímu vlivovému ohýbání interpretace takové úpravy.³⁶

Doba **rané republiky** byla totiž dobou, kdy proti sobě stály dvě společenské třídy, patricijové a plebejové. Patricijové, vyšší třída římských občanů pocházejících z významných římských rodů zastávajících od dob královských všechny významné pozice a funkce. Vedle nich stáli plebejové, římstí občané, ale bez tohoto původu.³⁷ Vymožení této úpravy ze strany plebejů na patriciích odpovídá také jeho forma, jako primitivnějšího, strohého, rurálního zákona.

Nejdříve bylo sepsáno deset tabulí, později doplněno o další dvě. Skřejpek charakterizuje zákon jako stručný, psaný v imperativní formě, přesto kazuistický. Nejedná se v rozporu s tradicí

---

³⁵ Zde si dovoluji odkázat na název publikace: SKŘEJPEK, Michal. *Poodkrýt tváře římského práva: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2006. Avenira edice.

³⁶ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. 2. přepracované vydání. Praha: nákladem vlastním, 1932.: s. 46 a násl.

³⁷ Např. KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*.: s. 4-14, nebo ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1969.: s. 92 a násl.

Livia o soupis veškerého práva, ale pouze o soupis nejasných nebo nových norem. Byl to po více jak tisíc let, až do 6. stol. n. l., jediný platný soupis římského práva.

Zákon se nedochoval jako celek, a to důsledkem galské invaze a jeho fyzickým zničením, ale zásluhou pozdější rekonstrukce ze všech dostupných pramenů se ho podařilo poznat (téměř) ve své úplnosti. Obsahoval hlavně ustanovení procesního a trestního práva. Trestního práva v širším smyslu, tak jak jsem pojednal výše, tedy i deliktů a *crimenů*. (Dále pak v menší míře ustanovení rodinného, dědického a v nejmenší míře závazkového práva).³⁸ I přesto se stal Zákon dvanácti desek v následující epoše republiky klíčovým právním pramenem, na jeho interpretaci pracovali doboví právníci spolu s magistráty. Postupem času se stal svorníkem plebejsko-patricijským, přispěl k obroušení hran sociálně-politických a posloužil jako jasné vodítko při interpretaci tehdejšího obyčejového práva. Postupně se z jeho kazuistického charakteru vyabstrahovávaly principy soukromého práva, jako jest např. zásady soukromého vlastnictví, postuláty dědického práva i legislativní kolizní pravidla.³⁹

Pro účely této práce je navíc klíčové, že zákon obsahoval „protodelikt“ *iniuria*. Na tuto skutečnost upozorňuje Halpin. V celé své šíři totiž mohl tento termín znamenat jakékoliv (i fyzické bezpráví)⁴⁰, úzce ale jen také moderněji chápanou typizovanou urážku na cti.⁴¹ (Viz. také výklad v podkapitole 1.1.5 této práce). Širší význam je historicky starší a užíván zde v Zákoně dvanácti desek. Důležité je, že z tohoto širšího významu se později etabloval i delikt *damnum iniuria datum*.

Konkrétním příkladem může být osmá deska (*tabula VIII*)⁴² a její čtvrtý a pátý fragment. Zde se hovoří nejdříve o „*příkoří druhému*“, pak o „... ZLOMENÍ .... POTRESTÁ“. V následujícím fragmentu se již výslovně říká, že: „*škodou způsobilo čtyřnohé zvíře, nastupuje žaloba ze zákona XII desek, tento zákon přikázal buď toto škodné zvíře vydat, ... nebo nabídnout ocenění škody*“.⁴³ Tři tečky zde znamenají nedochovaný text.

Pozdější právní věda pochopitelně rozlišuje dílčí delikty zlomení/prasknutí (*rumpere*), zničení (*frangere*), zhoření (*urere*), a také to, zda byla způsobena čtyřnohým zvířetem (*quadrupeds*)/otrokem nebo římským občanem.⁴⁴ Toto rozlišování se ujalo hlavně až analýzou *lex Aquilia*, a to jak v rámci *Digest* jako součásti *Corpusu iuris civilis*, tak pozdější právní vědou.

---

³⁸ SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva: Fontes iuris romani. Vydání 2. Praha: LexisNexis, 2004. Focus.: s. 27.

³⁹ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*.: s. 51 a násl.

⁴⁰ „*alongside its broader general meaning of wrong, by which it might designate a physical assault*“. Viz. násl. pozn. pod čarou.

⁴¹ HALPIN, A. A. *The usage of iniuria in the twelve tables*. Irish Jurist, 11(2) (1976).: s. 344 a násl.

⁴² SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva.: s. 41 a násl.

⁴³ Viz. *T.VIII.4 a T.VIII.5 a (T.VIII.6 - zde s odkazem na Digesta)* český překlad v: op.cit.: s. 41.

⁴⁴ HALPIN, A. A. *The usage of iniuria in the twelve tables*.: s. 352 a násl.

Tento pramen, jenž je ohniskem této diplomové práce, spadá do období již etablované republiky, když byl vyhlášen roku 286 př. n. l.⁴⁵ tribunem lidu Aquiliem.

Analýza **Aquiliova zákona** ze všech jeho hledisek a úhlů, v návaznosti na delikty, které znovu oživoval, precizoval a přiváděl do praxe, je předmětem části druhé této práce.

1.2.2. Gaiova Učebnice práva, principát a klasická jurisprudence římská

Pakliže předchozí podkapitola byla o Zákonu dvanácti desek a době rané republiky, následující výklad musí být o době, pramenech a právnících vsutku zlatých. Historické události známé jako „krize římské republiky“ jsou všeobecně známé. Předcházelo jim široká expanze republiky, jak územní, tak počtem obyvatel. Malý městský stát se rozepnul přes celý Apeninský poloostrov, kdy v době působení patrně nejslavnějšího muže starověku Gaia Julia Caesara ovládal římský stát většinu středozemního pobřeží (vyjma Egypta), Hispánii a pronikal výpady hluboko za Alpy do Gálie. Ústavní systém koncipovaný pro malý městský stát, založený na moci Senátu a lidových shromážděních, nemohl takovému nárůstu bohatství, obchodu, populace a území zkrátka stačit. Na přelomu letopočtu po občanských válkách, vyvolaných úmrtím konzula a diktátora Caesara roku 44 př. n. l. a mocenským vakuem, vzešel z toho stát silnější, s pozvolna centralizovanou mocí v rukou císaře, *princepse*, držícího v rukou některé magistratury a nejvyšší *imperium* a vytvářejícího novou elitní vrstvu úředníků. První císaři tak v 1. století n. l. mj. reformovali správu, armádu a vytvořili systém provincií a defacto klientských států.⁴⁶

V tomto období všeobecně zvaném jako *Pax Romana* tak nemohla jinak než vzkvétat i tvůrčí činnost právníká, této činnosti a dobově tvůrčím právníkům se říká „klasická jurisprudence římská“. Tvořily ji zejména právníci Labeo, Proculus, Sabinus, Iulianus, Celsus, **Gaius**, Papinianus, Paulus a **Ulpianus**.⁴⁷ O dvou zvýrazněných právnících bych chtěl napsat blíže.

O **Gaiovi** jako člověku nevíme mnoho. Nevíme, kde se narodil, a jeho současníci ani nevěděli o jeho díle. Víme jen, že žil za doby panování císaře Antonia Pia a zemřel pravděpodobně za vlády císaře Commoda, tedy působil cca mezi lety 140 až 190 n. l. Přesto v současné době je

---

⁴⁵ Datování je samo o sobě nejasné, podle Sommera např. I. století př. n. l., v: SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*: s. 100. Blíže viz. také podkapitola 2.1.1 této práce.

⁴⁶ Tyto informace pokládám za notoriety, v detailech odkazují na: GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. 1. vydání v českém jazyce. Praha: BB art, 1999. Neméně odkazují též na publikaci: ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*.

⁴⁷ KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*: s. 28-32.

řazen na absolutní špičku s ohledem na samotné dílo i na vliv toho díla pro pozdější dobu. Zanechal totiž po sobě své *Institutiones*, které dnes známe jako slavnou Gaiovu Učebnici práva. Je to totiž jedno z mála římských děl, které se našlo ve své úplnosti. Významné je i proto, že na této učebnici poté založila část svých prací kompilační komise questora Triboniana, která měla na svědomí slavný *Corpus iuris civilis*, o tom ale až v další kapitole. Gaiovy *Institutiones* jsou opravdovou ucelenou dobovou učebnicí římského práva, elegantně, přitom jednoduše psanou. „Gaiův systém“ pak může být předobrazem pro jakoukoliv (nejen římskou) učebnici práva, řazení kapitol a témat (prameny, subjekty, FO, práva k věcem, charakteristika věcí, způsob nabývání vlastnictví, dědické právo, obligace, nejdříve ze smlouvy a potom z deliktu, a na závěr procesní právo), je logické a přenositelné.⁴⁸ Důležité pro tuto práci je, že na závěr své třetí knihy rozebírá Gaius dopodrobna delikty, věnuje se speciálně *furtu*, dále deliktu *damnum iniuria datum* a *iniurii*, již ve své užší podobě jako urážce na cti.⁴⁹

Ulpianus na rozdíl od Gaia byl veřejně činnou a známou osobností již za svého života. Působil „na dvoře“ císaře Septimia Severa, byl osobním učitelem následníka trůnu Alexandra Severa, žil a působil tedy na přelomu druhého a třetího století n. l. a patří k pozdněklasickým právníkům. Jeho úřednická kariéra je závratná, byl členem císařské rady (*concilium principis*) a vrchním správcem zásobování Říma.⁵⁰ K jeho rozsáhlému dílu patří komentáře k praetorskému ediktu v 81 knížkách a hlavně komentáře k dílu starších právníků, např. Sabina nebo Procula⁵¹, jeho dílo tvoří až třetinu přejaté masy *Digest*.⁵² Patří mu i většina úvodních a nosných postulátů z *Digest*, viz. v úvodu této práce zmiňovaný a slavný *D 1, 1, 1, 1*. V této souvislosti si myslím, že stojí za zmínku, že se dá Ulpianus označit za jednoho z prvních právníků přirozeněprávní teorie, protože se (podobně jako Cicero) zaobírá právní filosofií a definicemi spravedlnosti, právní vědy nebo vztahu římského kultu a práva, toto celé stoickou terminologií a prismatem.⁵³

---

⁴⁸ Viz. kapitola „Gaius a jeho učebnice práva“ v: GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007.

⁴⁹ Op. cit.: s. 26.

⁵⁰ *Digesta neboli Pandekty*.: s. 78.

⁵¹ Toto je patrně z velké části *Digest*, např. ale i z mnou rozebíraného fragmentu *D 9, 2, 11*.

⁵² KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*.: s. 32.

⁵³ BROUWER, Rene. *Ulpian's Appeal to Nature: Roman Law as Universal Law*. 83 TIJDSCHRIFT VOOR RECHTSGESCHIEDENIS 60, 76 (2015): s. 60-63.

1.3. Úprava deliktů v *Corpusu iuris civilis* a doba byzantská

Const. Deo., o početí Digest: IMPERATOR CAESAR FLAVIUS IUSTINIANUS, zbožný, šťastný a slavný, vítěz a triumfátor, proždy vznešený, zdraví svého questora Triboniana:

„S Boží podporou spravující naši říši, svěřenou nám nebeským majestátem, jsme úspěšně ukončili války. (...) 1. Na světě již neexistuje nic jiného, co by zasloužilo více pozornosti a studia, než je moc zákonů. (...) Zjistili jsme však, že dlouhá cesta zákonů, která vede od založení města Říma a Romulových dob, je tak spleť, že dosahuje až do nekonečna a že ji není možné lidskou myslí obsáhnout. Proto bylo naší první starostí, abychom začali od našich předchůdců, nejposvátnějších císařů, a abychom jejich nařízení (...) shromáždili do jednoho kodexu (...) a abychom poskytli všem lidem lehce přístupnou ochranu.“⁵⁴

Přesunuji se nyní z období vrcholu římského státu, z opravdových dob římských, o nichž jsem líčil v předchozí kapitole, do období přelomu starověku a středověku. Myslím, že nadepsaný citát dobře ilustruje to, o co východořímskému již plně absolutistickému a křesťanskému císaři Justiniánovi šlo, když pověřoval kompilační komisi v čele se svým hlavním právním rádcem Tribonianem. V této kapitole přiblížím jeho dobu, ale hlavně naprosto nenahraditelný význam jeho díla pro pozdější zkoumání římského práva v podobě, jak ho nyní známe.

1.3.1. Justiniánské období a *Corpus iuris civilis* obecně

Císař Justinián⁵⁵ se narodil roku 482 n. l. v městě Tauresia v západní Illyrii, tedy v dnešní (řecké) Makedonii. Bývá označován za „posledního z Římanů“,⁵⁶ protože je posledním císařem, jehož rodným jazykem byla latina, a zároveň se pokusil za své vlády politicky pozvednout Východořímskou říši a vojenskými vpády si skutečně na čas podmanil zpět jižní část Apeninského poloostrova. Této (následně nejen jeho) snaze se říká „*renovatio imperii*“, obnova impéria, v podání Justiniána v křesťansko-helénské podobě.⁵⁷ Právě pro tento fakt ale hlavně pro jím posvěcenou kodifikaci římského práva, *Corpus iuris civilis*, je tak často připomínán.

⁵⁴ *Const. Deo pr. a 1., v: Digesta neboli Pandekty.: s. 81.*

⁵⁵ Jméno tohoto významného císaře si dovoluji psát takto počestně, srov. podoby psaní jména ve výchozí literatuře.

⁵⁶ „*Ultimus Romanorum*“ - historici se přou o koho by mělo jít, tento „titul“ tak nosí celá řada historických osobností.

⁵⁷ KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo.*: s. 43.

Vlastní *Corpus iuris civilis* se jako celá kodifikace dále rozpadá do třech základních svazků - *Codexu, Digest a Institucí* - odtud pak dobové označení „*tria volumina*“. K ustanovení komise a realizaci tohoto projektu císař přistoupil 13. února 528, kdy nařídil sebrání všech dosud platných císařských konstitucí/nařízení (viz. citát výše) do jednoho *Codexu*, s tím že byla oprávněna interpolovat text k dobovým poměrům a potřebám. Tyto interpolace skutečně spočívaly pouze v „osekání“ nařízení, která byla obsoletní nebo nepotřebná, změny v textu co do smyslu byly zakázány.⁵⁸ Co se týče systému *Codexu* komise zachovala systém „Věčného Hadriánova ediktu“. Původní *Codex* se nedochoval, protože po vypracování dalších dvou složek kodifikace a také vlastní Justiniánovy legislativní činnosti musel být ze zjevných harmonizačních důvodů přepracován. Nejvíce nařízení v *Codexu* je z doby císaře Hadriána, samotného Justiniána a Diokleciána.⁵⁹

Zajímavějším počinem komise bylo sestavení tzv. *Digest neboli Pandekt*. Tato část kodifikace není zákoníkem v dnešním chápání, je souborem, jak již jistě patrné, z děl klasických římských právníků a právě to je na nich tak přínosné. Obsahují celé římské právo soukromé ve své šíři. Dělí se na padesát knih, knihy se dělí na tituly, tituly dále na jednotlivé fragmenty. Výborným orientačním prvkem jsou nadpisy, *rubrica*. Jako uvození každého fragmentu slouží *inscriptio*, z které se je možné dozvědět jméno právníka, autora. Posledním dělicím prvkem jsou paragrafy jednotlivých fragmentů, z nichž první se označuje jako *principium* (pr.).⁶⁰ Pro tuto práci jsou zajímavé pouze některé knihy. Kniha devátá, která se věnuje úpravě deliktů a z níž čerpáme konkrétní poznání o *lex Aquilia*, a dále okrajově také tzv. *libri terribiles*, knihy 47. a 48., ze kterých seznáme informace o krádeži a loupeži a o římském trestním právu v širším smyslu jako takovém a také o procesu před veřejným soudem.⁶¹

Instituce jsou posledním ze tří svazků. V souvislosti s již pojednaným v podkapitole 1.2.2. práce uvedu fakt, že se jedná o interpolovanou a revidovanou verzi Gaiových *Institucí*, opět dobově upravenou a doplněnou o *Instituce* právníka Marciana. Na rozdíl od Gaia doplnila tříčlenná komise profesorů práv do Justiniánových *Institucí* také část trestní do závěrečné knihy čtvrté. Tato je také citována i v této práci, protože obsahuje část o závazcích jako takových, deliktech i *lex Aquilia*.⁶²

---

⁵⁸ WATSON, Alan. *Justinian's Corpus Iuris Civilis: Oddities of Legal Development, and Human Civilisation*. 1 J. COMP. L. 461, 466 (2006): s. 461.

⁵⁹ Op. cit.: s. 44 a násl. a s. 49.

⁶⁰ *Digesta neboli Pandekty*: s. 12 a násl, s. 15.

⁶¹ KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*: s. 318.

⁶² Op. cit.: s. 48 a násl.

Jako poslední, ale nikoliv jako již zcela svébytná část kodifikace, slouží **justiniánské Novelly**, jež jsou jednoduše nařízeními Justiniánovými. Jsou psány řecky, protože řečtina byla v té době už převažující jazyk dvora, nemluvě o obyvatelstvu Východořímské říše. Nejsou částí v pravém slova smyslu, nýbrž jsou roztroušené v různých soukromých sbírkách, tedy mimo „ucelený“ text *Corpusu*.⁶³

1.3.2. K pojmu recepcce a významnosti Justiniánské kodifikace

Jak už bylo naznačováno výše, *Corpus iuris civilis* je naprosto svébytné dílo, po Zákonu dvanácti desek další významná kompilace platného práva, v podstatě jediná⁶⁴ a hlavně výhradní⁶⁵, což je patrné dále z výše citované *Constitutio Deo.*, protože sám císař zakázal *Corpus* dále dělit, či dělat z něj výpisy. Mohl se pouze komentovat.⁶⁶ To je důležitý fakt později pro všechny recepční snahy a další studia římského práva ve středověku. Téma recepcce je natolik nosné a zajímavé samo o sobě, že by si jistě zasloužilo vlastní diplomovou práci. Faktem ale zůstává, že justiniánská kodifikace je naprosto unikátní zdroj poznání římského života, kultury a hlavně práva.

Nedá se ovšem říci úplně, jak by možná mohlo být z dosavadního výkladu patrné, že římské právo přestalo po pádu říše (na západě roku 476 n. l.) existovat. Římské právo v povědomí římského občana stále přežilo, a to díky **personalitě práva**. Značně zjednodušeně se dá říci, že obyvatel prostoru Itálie se považoval dále za římského občana do doby, než se mu to přestalo hodit a do doby, kdy byl tento jeho status občana ostatními uznáván a respektován. Římský občan⁶⁷ tak, ač fakticky žil v prostoru například Langobardského království, byl dále občanem Říma, teď již ale spíše jako člen římské komunity/pospolitosti, vedle převažujícího a vládnoucího barbarského obyvatelstva.⁶⁸

---

⁶³ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského.*: s. 133 a násl.

⁶⁴ Alespoň v prostoru východní části impéria, Byzance jako jeho pokračovatelky. K tzv. barbarským zákoníkům vznikající často na území Itálie po pádu západní části impéria dále.

⁶⁵ K pozn. o výhradnosti též. v: FALADA, David. *Recepce římského práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016.: s. 54.

⁶⁶ Např. SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského.*: s. 134 a násl.

⁶⁷ Status římského občana je trojsložkový. Říman byl svobodný, pak členem rodiny a pak římského státu. Každá tato složka byla (odnímatelnou) částí právní subjektivity Římana jako plnohodnotného občana. S tímto souvisí i otázka tzv. *capitis deminutio* - „zmenšení hlavy“ jako trestu nebo otázka statusu otroka.

⁶⁸ Podkapitoly 2.1 až 2.4 v: FALADA, David. *Recepce římského práva*. A také přednášky tohoto autora (viz. Ostatní zdroje této práce).

Co se týče práva a jeho pramenů v období 5. století a dále na západě vznikaly zde tzv. **barbarské zákoníky** (*Leges barbarorum*) obsahující germánské právo, např. *lex Salica*. I vládnoucí germánská vrstva si ale byla vědoma výše nastíněného faktu a nezřídka vydala pro římské obyvatelstvo zákoník římského práva, např. *lex Romana Visigothorum* pro prostor Hispánie. Dá se tak říci, že v prostoru západní Evropy se až do doby plného etablování feudálních království (Francie nebo Španělsko) nebo svébytných italských městských států dá hovořit o **dualitě práva**, kdy stále přežívalo římské právo v podobě zvykové a římských (barbarských) zákoníků vedle barbarských germánských zákoníků.⁶⁹

Zlom v poznání římského práva nastává po znovuobjevení **justiniánské kodifikace** na západě v průběhu 11. století. Opisy *Digest*, tzv. *Littera Pisana* nebo *Littera Florentina*⁷⁰ se staly základem pro studium „autentizujícího“ římského práva na prvních univerzitách, zejm. na Boloňské univerzitě, a to územ od roku 1088. Scholastickou metodou ve vrcholném středověku se studiem i stále více převažující praxí užití *Digest* pro účely argumentace na soudech stalo římské právo součástí užívaného práva v prostoru hlavně jižní Evropy. Proces romanizace práva v germánském prostoru, (co se týká práva) tedy i našem prostoru dovršila tzv. německá Pandektistika v 19. století.

---

⁶⁹ Op. cit.: s. 51 a násl.

⁷⁰ *Digesta neboli Pandekty*: s. 16 a násl.

2. LEX AQUILIA

2.1. Úvodní výklad k *lex Aquilia*

V této kapitole se zaměřím detailněji na výklad k Aquiliovu zákonu⁷¹ jako pramenu práva, tzn. jeho přijetí a datace, dále struktury a dělení zákona do jednotlivých kapitol. V podkapitole poslední se obecně zaměřím na hypotézu možného posunutí obsahu chápání a interpretace zákona a deliktů v něm obsažených v čase.

2.1.1. Datace, přijetí plebiscitu a doba 3. století př. n. l.

Datace vydání a přijetí právního předpisu bývá záležitostí jasnou, v dobách moderních určená datem a často i konkrétní schůzí zákonodárského sboru a pořadím návrhu na ní. V dobách římských a i konkrétně v případě *lex Aquilia* to samozřejmě tak jasné není. K pochopení situace je potřeba si vyjasnit některé klíčové pojmy. Pojem *lex*, jako kategorie právního předpisu, dále pojem *plebiscitum* a v poslední řadě alespoň načrtnout některé události 3. století př. n. l., protože ani není zcela jasné, jakého konkrétního roku byl zákon vyhlášen.

Pojem **lex (zákon)** jako kategorii např. definuje Heyrovský jako: „*Právní pravidlo, stanovené k návrhu magistrata od veškerého občanstva (populus Romanus Quiritum slove (sic) lex.*“⁷² Slovem *populus* a veškerým lidem se zde rozumí shromáždění všech svobodných lidí, patricijů i plebejů na společné hromadě.

Takto se může formálně odlišit zákon od *plebiscita*, když opět slovy Heyrovského se *plebiscitum* vyhlašuje na *conciliu plebis*, jež je „*hromadou pouze plebejských občanů. Snesení hromady plebejského občanstva učiněné k návrhu plebejského magistrata zove se plebi scitum.*“⁷³ Tato forma předpisu souvisí s ustanovením plebejů jako samostatné politické jednotky, která postupem času získávala na důležitosti. *Plebiscitum* mělo původně závaznost pouze pro plebeje. Později s přiníněním Senátu bylo závazné obecně. Tuto hromadu řídil a také byl hlasem plebejů v Senátu zvláštní magistrát - plebejský tribun (lidu).⁷⁴

---

⁷¹ Zde, ale i jinde v práci používám promiscue pojmenování zákona jako *lex Aquilia* a Aquiliův zákon, případně označení též jen jako „zákon“. Podobně také pojmu zákona a plebiscitu ve vztahu k tomuto konkrétnímu pramenu. K pojmu plebiscitu jako formy vyhlášení právního předpisu dále.

⁷² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského.*: s. 24.

⁷³ Op. cit.: s. 25.

⁷⁴ Např. v dobách zániku republiky Marcus Antonius, stoupenec Caesara a poté člen druhého triumvirátu.

Poznámka k **době**, kterou na tomto místě učiním, vyplývá z faktu, že se historikové nemohou shodnout na přesném datu, patrně ale všichni kladou zákon do 3. století př. n. l. Např. britská romanistika přijímá několik historických milníků, ke kterým řadí přijetí *lex Aquilia*. Za prvé může jít o tzv. třetí plebejskou secesi, tedy opuštění Říma plebeji, které bylo následováno přijetím *lex Hortensia* v roce 287 př. n. l. Tento zákon měl za následek právě závaznost plebiscit pro celou obec. Druhým nejpravděpodobnějším datem bývá uváděn rok 211 př. n. l., kdy vrcholila inflace způsobená Druhou punskou válkou. V tomto roce také působil prokazatelně tribun lidu Aquilius.⁷⁵ V *Digestech* najdeme výslovně pouze fakt, že *lex Aquilia* je plebiscitem. Honoré k tomu píše, že datum už není možné rozklíčovat s jistotou, protože Theofilus, ze kterého se čerpá velká část následného bádání, se o exaktní dataci příliš nezajímal.⁷⁶

Na samém místě v *Digestech* se činí klíčová poznámka, totiž že se **Aquiliovým zákonem ruší** všechny zákony o protiprávně způsobené škodě, explicitně včetně Zákona dvanácti desek.⁷⁷ Mimojiné z toho důvodu je zákon pro téma práce tak důležitým. Podle Zimmermanna byl *lex Aquilia* jak z obecného hlediska tématu tak i z důvodu právě derogačního nejvýznamnějším zákonem od doby přijetí Zákona dvanácti desek. Byl v praxi velmi používán, kdy i slavný Marcus Junius Brutus se v *Digestech* až podivuje nad extenzivním výkladem a užíváním jednoho z ustanovení zákona.⁷⁸

2.1.2. První a třetí kapitola zákona a jejich obsah

Lex Aquilia se dělil na tři kapitoly. Z dnešního pohledu spíše na strohé tři paragrafy nebo dokonce jen odstavce. Stavba zákona nedává příliš vnitřní logiku, jak ukážu dále.

D 9, 2, 2.: Gaius v 7. knize K provinčnímu ediktu:

V první kapitole Aquiliova zákona je stanoveno: „Jestliže někdo protiprávně usmrtí cizího otroka nebo cizí otrokyni nebo cizí státní (sic! - stádní, pozn. aut.)⁷⁹ čtyřnohé zvíře, musí dát

⁷⁵ Ohledně spojitosti s *lex Hortensia* také v: op. cit.: s. 25. K britským romanistům v: GORDON, W. M. *Dating the Lex Aquilia*. 1976 ACTA JURIDICA 315 (1976).

⁷⁶ HONORÉ, A. M. *Linguistic and Social Context of the Lex Aquilia*. 7 IRISH JURIST (N.S.) 138, 150 (1972): s. 145.

⁷⁷ D 9, 2, 1, 1 v: *Digesta neboli Pandekty*: s. 463. Podobně také v: ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapríčinenia v rímskom klasickom práve. Úvahy o occidere a mortis causam praestare podľa legis Aquiliae*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004.: s. 13.

⁷⁸ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.: s. 953 a s. 957.

⁷⁹ Zde se jedná o písarskou chybu, bohužel s možným posunem významu. Je odkazováno jistojistě na stádní zvíře, jak plyne dále z textu a dále z lat. originálu: „*quadrupedem vel pecudem*“ v: *Digesta neboli Pandekty*: s. 462.

vlastníkovi tolik asů, jaká byla v tom roce nejvyšší hodnota. 1. A dále je stanoveno, aby proti popírajícímu byla dána žaloba na dvojnásobek. 2. A je tedy zřejmé, že naši otroci jsou postaveni naroveň čtyřnohým zvířatům, která se řadí k dobytku a tvoří stádo jako jsou například ovce, kozy, hovězí dobytek, koně, muly a osli.“⁸⁰

Jak patrně z výše uvedeného fragmentu **první kapitola** se aplikovala v situacích, kdy dojde k usmrcení předmětu. Předmětem zde mohlo být kromě příkladů explicitně citovaných také prase, o jehož povaze jako stádního zvířete se vedly učené debaty už v době římské. Naopak psi, kočky nebo třeba medvědi předmětem usmrcení podle první kapitoly být pro svoji nestádnost nemohly.⁸¹ V každém případě se muselo jednat o vybrané věci movité (*res se moventes*) a jejich zabití (*occidere*), resp. úplné zničení.⁸²

Ač v základu může toto ustanovení působit jednoduše, už v době římské se vyskytovaly složité otázky nejrůznějšího charakteru. Pochyby a sporné výklady vyvstávaly například nad **určením okamžiku**, od kterého se počítala doba jednoho roku na určení nejvyšší hodnoty věci. Jeden výklad (Julianův) počítal s momentem dokonání škodného jednání, tedy fakticky poškozením, výklad Celsův pak až s momentem smrti. Zimmermann se dále na stejném místě pozastavuje nad smyslem počítání doby tímto stylem, kdy jedna motivace mohla být spekulace a zcizování otroků a zvířat ne viditelně poraněných nebo jenom prosté počítání s „amortizací“ majetku, kdy zraněný otrok prostě ztrácel hodnotu.⁸³ Toto hledisko z povahy věci platilo zvláště i u poškození podle **třetí kapitoly zákona**. Podobných otázek vyvstávala spousta.

D 9, 2, 27.: Ulpianus v 18. knize K ediktu:

„(...) 5. Ve třetí kapitole říká tento Aquiliův zákon toto: „Jestliže někdo druhému způsobí škodu jinak než zabitím otroka nebo stádního zvířete tak, že protiprávně zapálí, zlomí nebo poškodí, ať je povinen dát vlastníkovu tolik asů, jaká byla cena věci v nejbližších třiceti dnech. (...)

7. Stejně tak (...) jestliže mi zapálíš sad nebo venkovský dům.“⁸⁴

Podobně také v anglickém překladu: „a four-footed beast of the class of cattle“ v přísl. fragmentu: *The Digest of Justinian. Volume I.* Ed. WATSON, Alan. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985.

⁸⁰ Víceero paragrafů fragmentu *D 9, 2, 2 v: Digesta neboli Pandekty.*: s. 463 a násl.

⁸¹ *D 9, 2, 2, 2 v další již necitované větě v: op. cit.:* s. 463 a násl.

⁸² DAUBE, David. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia.* 52 L. Q. Rev. 253 (1936).

⁸³ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 961 a násl.

⁸⁴ *D 9, 2, 27, 5 a 7 v: Digesta neboli Pandekty.*: s. 479-481.

Jak vidno **třetí kapitola** pamatovala povšechně na případy ostatní škody, kdy nedošlo k usmrcení otroka nebo uhynutí čtyřnožce žijícího ve stádu. Věcí jako předmětem zde mohly být i věci nemovité, vedle movitých. Delikty a jejich naplnění podle třetí kapitoly se tak rozhodně neomezovaly na případy poškození jen hospodářsky nejvýznamnějších statků, ale na všechny předměty, namátkou třeba na včelstva, obilí, poškozené lodi, lana nebo znečištěné šaty. Škoda mohla být způsobena z nadepsané dikce zejména zapálením (*incendere*), a zlomením (*rumpere*), ale i tento výčet je otevřený. V *Digestech* se skutečně uvádí bezpočet příkladů na jaké všechny případy způsobení škody se užil Aquiliův zákon. Rozdíl se činil zejména v objektivních hlediscích, méně v subjektivním postoji pachatele k následku (v zavinění). V návaznosti na tomto rozlišení pak závisela náhrada škody a její výše. K těmto všem hlediskům dále v kapitolách 2.3., 2.4. a 2.5.

2.1.3. EXKURS - Otok jako předmět vztahů v římském právu v hrubém nástinu

Citovanými slovy první i třetí kapitoly výše, ale i obecně vyloženou materií ohledně věci deliktem poškozených, narážím na „otrockou otázku“ a učiním na tomto místě malou odbočku k problematice povahy **otroka** jako předmětu (obligací) v římském právu. Tato tematika se týká práva osob, resp. subjektů vs. objektů práva. Je tak povahou zcela jiná než problematika obligací a je předmětem celých studií. Proto si myslím, že je pro čtenáře neznalého poměrů a vnímání otroka v římském právu obecně zajímavá a zaslouží si tedy alespoň minimální osvětlení, byť zjednodušující formou.

Na výše uvedeném fragmentu *D 9, 2, 2* ale i obecně je jasně vidět, že otrok byl v době republiky i císařství staven naroveň stádním zvířatům, protože se široce uznával jejich klíčový hospodářský význam. Subjektem právních vztahů býti obecně vzato nemohl, alespoň ne před propuštěním na svobodu. Otok neměl „hlavu“⁸⁵, ve smyslu žádné ze složek římské subjektivity⁸⁶. Otroci byli na jednu stranu předmětem vztahů, bylo s nimi široce obchodováno, právně nemohli všeobecně jednat, např. nabývat pro sebe a platila pro ně jen některá ustanovení *ius commercii*. Shledávám zajímavým, že ač bez (vlastní) subjektivity, v omezené míře mohli na druhou stranu právně jednat a zavazovat „ve prospěch“ jiný subjekt práva, svého pána. Podobali se do jisté míry živému nástroji.

---

⁸⁵ „*Servus nullum caput habet*“. K zavazování pouze ve prospěch zásada „*otroci mohou naše postavení zlepšit, zhoršit jej nemohou*“.

⁸⁶ K římské subjektivitě také v pozn. pod čarou č. 67

I pro tento přirozený rozpor a pro fakt, že otrok po propuštění na svobodu mohl nabýt statusu propuštěnce s právní subjektivitou, dovozuje Beran, že v římském právu implicitně musel existovat odnímatelný status *persona servilis* a otrok jako přechod mezi morální osobou a čistou věcí tento svůj status pouze držel.⁸⁷

2.1.4. Druhá kapitola zákona a její obsah. Nesourodý prvek?

O druhé kapitole *Lex Aquilia* pojednávám takto odděleně, protože je diametrálně jiná než kapitoly první nebo třetí a v zásadě se vůbec netýká tématu klasických deliktů. Gaius v Institucích píše, že se zde: „stanoví žaloba proti adstipulátorovi, který by obmyslně ke škodě stipulátora prominul akceptací peněžité dluh, a sice na tolik, kolik ta záležitost obnáší“, a dále že se touto částí zákona: „zavádí žaloba na náhradu škody. Ale zajišťovat to (zvláště) nebylo nutné, protože žaloba ze smlouvy příkazní (z mandátu) v této záležitosti postačí“.⁸⁸

Obsahovala tak ustanovení o situaci, kdy převedeno do srozumitelnější řeči docházelo k ručení adstipulátora za závazek (peněžité dluh) promisora, jako dlužníka, vůči stipulátorovi, jako věřiteli pohledávky. Stipulátor byl v pozici věřitele závazku, který měl zajištěn ručením ze strany adstipulátora. Stipulátor pak přijal přísný a formální slib (*adstipulatio*)⁸⁹ od adstipulátora. Podle staršího výkladu a chápání adstipulátor byl náhradně odpovědný, ručil za škodu (ztrátu peněz), která by vznikla na majetku stipulátora v důsledku neplnění promisora.

Z mého pohledu je zde zajímavý dále požadavek formálnosti, jež se vyskytuje i v dnešním právu.⁹⁰ Žalována mohla být osoba - adstipulátor odpírající zaplatit pohledávku z titulu ručení za závazek, pakliže se použila žaloba dle *lex Aquilia*, podobně jako v případě první kapitoly na dvojnásobek hodnoty pohledávky. Gaius však dikcí nadepsané citace dával přednost žalobě přímo ze vztahu mandátního a smluvního, nikoliv na základě *lex Aquilia*.⁹¹

V zakomponování této kapitoly do zákona spolu s mnoha autory tedy nespátřuji příliš velkou praktickou logiku, kdy je nejen z doktrinnálního hlediska jasné, že uvedený vztah moderně a i podle praxe římského práva patří spíše do smluvního práva, než práva deliktního. Možnost

⁸⁷ BERAN, Karel. *Persona servilis*. In BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico.*: s. 58-59.

⁸⁸ Gai. III, 215 a 216, obě přímé citace v: GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách.*: s. 241.

⁸⁹ Např. v: SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce.*: s. 171. Formalita v římském právu byla dána přeřikáním přesných verbálních formulí, kde na přímo položenou otázku byla zapotřebí přesná odpověď.

⁹⁰ Podle ust. § 2018 odst. 2 OZ je ručitelství závazek platný jen tehdy, jestliže vznikl na základě (formálního) písemného prohlášení. Nabízí se tak zde přirozeně srovnání minimálně co do náhledu na podmínku formálnosti.

⁹¹ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 954.

žalovat zde na základě Aquiliova zákona vnímám jako podpůrnou možnost (obecné) žaloby na náhradu škody ke specializované žalobě z mandátního vztahu. Obecně se pak v literatuře dodává, že žaloba podle této kapitoly brzy vyšla z užívání.

2.1.5. Posun v interpretaci obsahu fragmentů? – zaměření se na otázky zavinění a kauzality

Na tomto místě bych chtěl uvést konkrétněji svou primární výzkumnou otázku. V průběhu studia zdrojů a načítání rozličných případů z *Digest* jsem si totiž všiml skutečnosti, jež není se znalostí elementárního vývoje práva zase tak překvapivá, totiž, že v některých fragmentech *Digest* týkajících se mého tématu jsou zvláště otázky **zavinění** subjektu deliktu a **kauzality** skutkového děje rozpracovány a reflektovány o něco důsledněji, než ve fragmentech jiných. Tato skutečnost se dle mého názoru může dát do souvislosti s obecným právním vývojem úpravy deliktů, jak jsem ji v krátkosti uvedl v první části práce. Dále jsem si všiml přece jen jiné a na moderní dobu zvláštní **relace mezi zaviněním a kauzalitou**, mezi obecně řečeno prvky subjektivní a objektivní stránky skutku.

Rozhodl jsem se, že budu chtít tyto otázky rozpracovat o něco důsledněji v rámci kapitoly 2.4., která bude dále zahrnovat i komparaci dvou fragmentů, jež vykazují téměř shodný skutkový děj v rámci malé případové studie.

Jsem přesvědčen, že s ohledem na barevnost římského života a povahu pramenů, zejm. *Digest*, je přístup ke komparaci dvou podobných fragmentů více než vhodný. Nyní ale zpět k „vstupním datům“ - teoretickému výkladu o deliktech římského práva v úpravě Aquiliova zákona, nejdříve pohledem žalobním.

2.2. Žaloby a procesní obrana dle *lex Aquilia*

Svoji analytickou část výkladu k *lex Aquilia* začínám pojednáním o žalobách zcela záměrně. Jak už jsem nastínil v obecné části první, Římané zkrátka chápali *actio*, dnes by se řeklo žalobu - jako sepětí porušeného subjektivního práva a jeho ochrany. Podružný důvod, proč volím tento postup, je také ten, že většina mnou použitých zdrojů, které se zabývají Aquiliovým zákonem komplexněji, volí toto uspořádání také.⁹²

2.2.1. Aktivní a pasivní legitimace - definice subjektu deliktu?

Heyrovský k obsahu **pojmu *actio*** uvádí, že v římském právu pojem představoval dvoustranné jednání a v procesním smyslu soudní jednání jako takové.⁹³ Pak je dle mého nezbytně nutné si klást otázku po obsahové stránce tohoto dvoustranného jednání, jinými slovy dobře a potenciálně neměnně a po právu si určit strany sporu. V případech nejen žalob z deliktu, tedy toho, kdo žaluje, je oprávněn žalovat a je aktivně legitimovaný, neboli žalobce (*actor*), a na druhé straně toho, kdo je po právu žalován žalobcem, je pasivně legitimován a je žalovaným (*reus*). Zde mimo jiné vidím ryzí soukromoprávní (privátní) charakter žalob, kde žalobce je pánem sporu, nepodává pouhý návrh, či podnět. Je jen na něm, zda vymůže nárok obsažený ve svém podání - žalobě.

V konkrétním kontextu Aquiliova zákona bylo **aktivně legitimováno** vícero osob, nejen nutně ten, komu by byla přímo způsobena škoda. Primárně byl (přirozeně) aktivně legitimován vlastník té které poškozené věci či otroka. Chránil se zde přitom hospodářský význam a narušení práva vlastníkova na jeho výkon. Odpovědnost škůdcova tak směřovala vůči poškozenému pánovi. *Digesta* i Gaiova Učebnice toho dokládají na několika místech, např. i na již citovaném fragmentu *D 9, 2, 2 pr.* v podkapitole 2.1.2. této práce. Antalová zdůrazňuje, že úzké chápání legitimace pouze na vlastníka je správné pouze v případě žalob podle **první kapitoly** zákona, v případě **kapitoly třetí** je nutné slovo vlastník (*dominus*) vnímat širěji.⁹⁴

Tomu svědčí například otázka, jež zaměstnávala dlouho klasické právníky, zda byl oprávněn žalovat přímo či alespoň nepřímo analogií z žaloby podle Aquiliova zákona (*actio in factum* nebo *actio utilis*, viz. dále) i **ususfruktář** těžící a využívající z věci jen užitky a plody.

---

⁹² Srov. konstrukce kapitol a výkladu v: ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve.* a ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.* Nebylo by tak příliš logické ani úsporné se v koncepci zásadně odchylovat.

⁹³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského.*: s. 243 a násl.

⁹⁴ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve.*: s. 15.

Odlisný názor na to mají Ulpianus, Julianus i Paulus. Dle názoru Paula má ten, který má k věci jen právo poživací, postavení žalobce z *lex Aquilia* jen nepřímo, ale za to **i proti vlastníku věci**, když vlastník věc poškodí nebo zničí, usmrtí nebo zraní otroka, a to i svého za předpokladu, že měl k němu užívací právo někdo jiný. Z dnešního pohledu poněkud zvláště působí vyřešení problému, jímž se ale doboví právníci pochopitelně zabývali, zdali má nárok podat žalobu a v jaké formě také ten, který pouze **v dobré víře drží otroka**, vykonává nad ním držbu v dobré víře a otrok mu tedy přímo nepatří.⁹⁵

2.2.2. *Actiones in factum* a praetorské *actiones utilis*

K otázce uplatňování nároku žalobou z Aquiliova zákona nepřímo dalšími aktivně legitimovanými souvisí výklad o praetorských *actiones in factum* a v kontextu Aquiliova zákona *actiones legis Aquiliae utilis*. Obě tyto žaloby sloužily jako jisté rozšíření žalovatelného nároku i mimo formální striktní působnost podle slov zákona a rozšiřovaly faktický dosah a četost užívání žalob z deliktu. Antalová zmiňuje užívání *actio in factum* alternativně k *actio utilis*.⁹⁶ Naproti tomu Dostalík níže si všímá některých rozdílů.⁹⁷

Actio legis Aquiliae utilis byla příznána na základě praetorem dané pravomoci, a ne nezbytně ze slov *lex Aquilia*. Nebylo potřeba škodu způsobit přímo svým tělem nebo jednáním přímo na předmět (*corpore suo damnum dare*)⁹⁸. Uvádí se příklad loď zakotvené v přístavišti, u níž bylo přeřezáno pouze kotvící lano⁹⁹. Striktně vzato podle třetí kapitoly by bylo možné žalovat jen na škodu na samotném laně, ne na náhradu za ztracenou loď. Praetor touto žalobou v souladu s požadavky spravedlnosti umožnil poškozenému vlastníku lodi se dovolat vyšší náhrady za způsobenou škodu.

Actio in factum přiznával praetor i dalším osobám zpomínaným výše, tedy nejen pánu věci. Jak uvedeno dále zde i dále ve výkladu o *occidere* a *mortis causam praestare*, pouhé způsobení smrti bez přímého působení se žalovalo také právě žalobou *in factum*.¹⁰⁰ Tento malý rozdíl v celém kontextu způsobeného deliktu, resp. jeho klasifikace, týkající se jen subjektivní

⁹⁵ Op. cit.: s. 16 a násl.

⁹⁶ ANTALOVÁ, Blažena. *Zodpovednosť za occidere (zabitie) podľa 1. kapitoly lex Aquilia v rímskom práve*. Právny obzor, 87, 2004.: s. 61.

⁹⁷ Přednáška JUDr. Dostalíka s názvem „*Damnum iniuria datum*“ přístupná na ve zdrojích uvedeném odkazu.

⁹⁸ Např. PUGSLEY, David F. *On the Lex Aquilia and Culpa*. 50 TIJDSCHRIFT VOOR RECHTSGESCHIEDENIS 1, 18 (1982). s. 8.

⁹⁹ D 9, 2, 29, 5. v: *Digesta neboli Pandekty*.: s. 489.

¹⁰⁰ ANTALOVÁ, Blažena. *Zodpovednosť za occidere (zabitie) podľa 1. kapitoly lex Aquilia v rímskom práve*. s. 55 a pozn. pod čarou č. 122.

stránky spočívající v rozdílné míře zavinění a v menší míře také v konání subjektu měl pro poškozeného i škůdce - pachatele velký význam. Žalovalo se zde totiž pouze na *simplum*. Vedle toho Dostalík dává za příklad rozšiřování nároku „na majetkové hodnoty v širším smyslu“, např. vydobytím ušlého zisku z práce syna kvůli poraněnému oku a též nákladů na jeho léčbu¹⁰¹. Tento přístup je pokládán nejen jím jako logicky vývojově mnohem mladší.¹⁰²

Další zajímavostí je použití tzv. *noxální odpovědnosti* při žalování na základě těchto žalob. Rozumí se tím přenos odpovědnosti ze žalovaného škůdce (otroka nebo syna pod otcovskou mocí) na pána, resp. na *pater familias*, mohli tím pádem být žalováni i přímo oni.¹⁰³

2.2.3. Povaha žaloby z Aquiliova zákona – penální nebo smíšená?

Jak už jsem pojednal v obecné části práce, žaloby z deliktů se obecně dělily hlavně podle toho, zda žaloba směřovala **jen na vymožení pokuty a satisfakci** (*actio poenale*), nebo zda žaloba obsahovala také určitý **nárok na reparaci žalobce**, například náhradu škody (*actio mixtae*). Zohledňuje se zde různá míra společenského zájmu na potrestání pachatele deliktu.¹⁰⁴ Toto je potřeba dát do souvislosti i s tím, které jednání je trestné podle první a které podle třetí kapitoly zákona.

Platí, že právě po přijetí plebiscitu *lex Aquilia* nastal přelom, kdy římský stát ponechával na žalobci, zda si vymůže po žalovaném soukromou pokutu. Tato pokuta byla chápána pouze jako peněžitý trest a můžeme zde vidět mimojiné dle mého soudu v praxi důvod, proč doktrína používá pojmu *delicta privata*. Pojmově se z prvu jednalo o **žalobu čistě penální**. Antalová k tomu dále dodává, že je zde potřeba vnímat kontinuitu vývoje a majetkové plnění za deliktní závazek mající z prvu charakter pouze krevní msty (*talio*) si nadále uchovávalo povahu trestní a veřejnou v podobě soukromé pokuty¹⁰⁵. Obecně se dá říci, že vývojem římského práva a působením jurisprudence se začalo prosazovat i hledisko **reparační** u této žaloby a dá se tak hovořit o **žalobě smíšené**, jak podrobněji ukážu v kapitole práce ke způsobům náhrady škody, i když mělo úlohu stále spíše vedlejší. Každopádně se o povaze žaloby vedou dlouhé debaty.¹⁰⁶

¹⁰¹ D 9, 2, 7, pr. v: *Digesta neboli Pandekty*: s. 467.

¹⁰² Detailněji k tomuto v části práce v kapitole 2.5.

¹⁰³ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve*: s. 21 a násl.

¹⁰⁴ Blíže k tomuto v práci v částech 1.1.2 a 1.2.1.

¹⁰⁵ Op. cit.: s. 19 a násl.

¹⁰⁶ Autoři Zimmermann a Pugsley si myslí, že tento pohled je příliš zjednodušující a argumentují, že penální hledisko je naopak vloženo zvykově a dominuje jasně potřeba reparace.

Zimmermann má žalobu z Aquiliova zákona za nejzajímavější **smíšenou žalobu**. Například v případě kompenzace za usmrcení otroka podle **první kapitoly zákona** se muselo totiž uvažovat více, než jen otrokovo tělo, uvádí se zde možnost otroka být subjektem práva dědického jako určitá přidaná hodnota. Podobně se uvažovalo například v případech otroků-muzikantů v kapele, zde se hodnota spatřovala ve významu pro celek.¹⁰⁷ V žalobě na náhradu dle *lex Aquilia* lze tak hledat prapůvod kompenzační reparace jako takové, vymknutí se z „režimu“ *talio* a užít též mimojiné realitu nejen hospodářského, ale života jako takového. Obecně lze uvést, že dále až v době poklasické se naplno začala objevovat soukromoprávní odpovědnost a vzrůstal tak význam žalob smíšených.

2.2.4. Ostatní používané žaloby z deliktů

Výše v práci se zmiňují o relaci Zákona dvanácti desek a Aquiliova zákona, kdy je zde předpoklad, že *lex Aquilia* téměř úplně nahradil ustanovení tohoto nejstaršího římského zákona znějících na závazky z deliktů. Jednou z vyjímeček je právě existence určitých speciálních typových žalob na náhradu škody, které se používaly vedle obecné žaloby na náhradu dle *lex Aquilia*.

Takovou typovou žalobou může být *actio de arboribus succisis*, **žaloba z posekání cizího stromu** na pokutu 25 assů.¹⁰⁸ Později na dvojnásobek hodnoty věci, tedy duplum. Sluší se zde dodat, že patrně spojeným vlivem odlesňování a potřeby dřeva pro vojenské nebo stavební účely bylo vlastnictví stromů jednotlivci/římskou familií velmi lukrativní záležitostí.

Dalšími typovými žalobami existujícími vedle Aquiliova zákona byla *actio de pastu pecoris*, **žaloba způsobená čtyřnohým zvířetem** a též *actio aedium incensarum*, **žaloba z podpálení domu** - žhářství. Žalovaným z *actio de pastu pecoris* byl vlastník dotčeného zvířete spásajícího cizí plodiny, přímým pachatelem bylo ale až do poklasické doby chápáno přímo zvíře, majitel byl jen nositelem odpovědnosti. Způsobilo-li zvíře **škodu** „*bez přispění lidského, divokostí jeho druhu neobyčejnou*“ mohl poškozený žalovat pána zvířete dle *actio de pauperie* na způsobenou škodu.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 970 a násl. Dále k tomu také v podkapitole 2.5.2 této práce.

¹⁰⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského.*: s. 788.

¹⁰⁹ ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jirí, ed. *Učební kniha pandekt. I.-III. díl.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010.: s. 251.

Zajímavostí ohledně žaloby z výše uvedeného **žhářství** je, že bylo přísně rozlišováno mezi zaviněním úmyslným a nedbalostním. Nedbalostní zavinění, které by odpovídalo dnes obecnému ohrožení z nedbalosti v případě přeskočení ohně se netrestalo vůbec.¹¹⁰

Všechny tyto žaloby směřovaly proti poruše **nemovitého majetku**, ne na poruchu movitého majetku nebo za způsobené *occidere*, tedy zabití otroka či zvířete, zkrátka podle první kapitoly. Na rozdíl od skutkových podstat *urere*, *frangere* a *rumpere*, tzn. naplnění *damnum iniuria datum* podle třetí kapitoly pak tyto **zvláštní žaloby** směřovaly proti statkům, které požívaly zvláštní a také starší právní ochrany.

---

¹¹⁰ DAUBE, David. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia.*: s. 253 a násl.

2.3. Jednotlivé delikty a jejich rozlišení z hlediska subjektu a objektu

2.3.1. Chápání deliktu *iniuria* v Aquiliově zákoně

Jistou konkurenci výkladu o deliktu *damnum iniuria datum* činí výklad o deliktu *iniuria* v širším smyslu, tomuto problému jsem se ostatně již věnoval v první části práce. Dovolím si spíše shrnout ve smyslu již uvedeného¹¹¹, že lze rozlišovat *iniurii* v užším a širším smyslu. *Iniuria*, která se později etablovala jako *damnum iniuria (culpa) datum* dle *lex Aquilia* je ta v širším smyslu. Ilustruji to na následujícím fragmentu:

D 9, 2, 5, : Ulpianus v 18. knize K ediktu:

„(...) 1. Zde však musíme protiprávnost chápat nikoli jako nějaké potupení, které patří k žalobě z urážky na cti, ale jako něco, co se stalo v rozporu s právem, tedy proti právu, což tedy znamená, když někdo zabije zaviněně. (...) Jako protiprávnost zde budeme chápat také škodu zaviněnou tím, kdo škodit nechtěl.“¹¹²

Je patrné, že již v uvažování právníka Ulpiana jasné oddělení těchto dvou deliktů. *Iniuria* v užším smyslu tedy znamená skutečně jen pohrdání, nactiutrhání osoby cizí, tato byla žalovatelná dle *senatusconsulta* či dle *lex Cornelia de iniuriis*.¹¹³ Druhé a širší chápání tohoto deliktu znamená jistou ztrátu na majetku osoby, usmrcení otroka či čtyřnohého zvířete v souladu s výkladem podaným výše. Škůdce zde koná aktivně zaviněným fyzickým násilím, jedná v rozporu s právem. Je klíčové si povšimnout, jaké to zavinění může být. Může mít obě formy známé již římskému právu, totiž může být úmyslné ale i nedbalostní, jak je zřetelné z poslední části citovaného fragmentu.

Z tohoto fragmentu se také dá dovodit skutečnost, že *iniuria* v širším smyslu nezaložila pouze delikt protiprávního poškození věci podle třetí kapitoly *lex Aquilia*, ale také, jak je výslovně zde uvedeno, přímo zabití, resp. úplné porušení cizí věci. Delikt, který se nazývá také *occidere* a jenž je obsažen v kapitole první zákona. MacCormack a další výzkumníci se na tomto místě zabývají dobovou konkurencí a aplikací těchto deliktů, resp. přesné žalobní legitimace, protože

¹¹¹ K deliktu *iniuria* v práci v částech 1.1.5 a 1.2.1.

¹¹² D 9, 2, 5, 1 v: *Digesta neboli Pandekty*: s. 439.

¹¹³ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve*: s. 22 a násl.

v době působení Ulpiana se nacházíme již v 2. století našeho letopočtu v době rozvinutého císařství.¹¹⁴ O tomto deliktu bude výklad bezprostředně následující.

2.3.2. *Occidere*

Jak už jsem uvedl výše v práci při výkladu k obsahu **první kapitoly** zákona, tato se zabývá vznikem škody a v návaznosti na to nárokem na její náhradu v případě, když škůdce usmrtí předmět deliktu, resp. ho zcela zničí. Tímto předmětem bylo zcela jistě čtyřnohé zvíře, obecně stádní zvíře. Převedeno ještě do obecnější podoby vždy jen movité, živé věci. Pojmově tak vypadly věci nemovité a neživé.¹¹⁵ Toto nejjednoznačněji s odkazem na výše rozebraný fragment *D 9, 2, 2, 7*, kde je užito slovo *occidere*, které se (často) překládá jednoduše jako zabití. Z tohoto bylo postupem času jasně doktrinálně usuzováno po vzoru Ulpianova názoru, že veškerá poškození jiná, myšleno neživých předmětů, spadají pod **třetí kapitolu**. Pojmově naopak později zbyly jen případy zabití cizího otroka a (tažného) stádního zvířete.

Jednak argumentací *a contrario* k tomuto doktrinálnímu názoru lze pak dovodit, že předmětem útoku podle této kapitoly nemohl být **svobodný člověk**, jednak pak s odkazem na fragment uvedený v Gaiově Učebnici, že: „*hodnotu těla svobodného člověka nelze vyjádřit v penězích*“¹¹⁶. To jednoznačně stojí v opozici k již uvedené římské zásadě, že škodu potřebnou ke spáchání deliktu je vždy nutno ocenit v penězích.

Dále se lze ptát po přesnějším vymezení a interpretaci samotného slova *occidere*. Při tomto bádání se naplno v praxi opět ukazuje kazuistická podoba římského práva, kdy římstí právníci vedle v celku pochopitelné diferenciaci mezi způsobením usmrcení použitím či přičiněním pouze vlastního těla a mezi použitím nějakého dalšího předmětu zesilujícího účinek (zbraně) rozlišovali a brali v potaz nejmenší detaily objektivní stránky deliktu a jeho skutkovému průběhu.

Tak například v níže uvedených případech uvádí **Ulpianus**, jak chápe význam slova *occidere*, a **to sice jako násilné působení přímým způsobem na jiného s následkem smrti obecně vzato**¹¹⁷, kdy je možné dále se zabývat otázkou, jak přímý tento způsob musí být. Jistě

---

¹¹⁴ MACCORMACK, Geoffrey. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia*. 5 IRISH JURIST (N.S.): s. 175 a násl.

¹¹⁵ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve.*: s. 35, nebo také DAUBE, David. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia*. 52 L. Q. Rev. 253 (1936), či fragment *D 9, 2, 2* v odkazu na pozn. pod čarou č. 80.

¹¹⁶ Např. *Gai 9, 1, 3*. v GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*.

¹¹⁷ *D 9, 2, 7, 1 v: Digesta neboli Pandekty.*: s. 467.

jiný způsob přimosti způsobeného následku je vyhození oštěpu¹¹⁸ a skutečnost ze slavného případu uváděného na více místech, kdy: „někdo, komu bylo naloženo více, než je běžné, shodil svůj náklad a usmrtil otroka.“¹¹⁹ Otázku zavinění rozeberu níže v práci.

Vedle Ulpianova názoru se dává náhled a interpretace slovesa *occidere* právníka **Juliana**, kdy tento právník chápe způsobení usmrcení mnohem šířeji. Dle Antalové až laickým významem, jenž se tradoval a předcházela vydání *lex Aquilia*¹²⁰. Toto se dá ilustrovat na jediném fragmentu k zákonu z pera právníkova, kde Julianus mj. uvádí: „*obecně se říká, že zabil ten, kdo jakýmkoliv způsobem zavinil příčinu smrti. Uznalo se však, že podle Aquiliova zákona odpovídá pouze ten, kdo způsobil příčinu smrti použitím násilí, tak řečeno vlastní rukou. Je zřejmé, že tento výklad je odvozen od slov zabíjení a zabití.*“¹²¹.

Dále se Julianus v tomto obsáhlém fragmentu obšírně a vcelku moderně zabývá otázkami časové souslednosti jednotlivých dílčích útoků, kauzalitou a spolupachatelstvím a bere do úvahy i proporcionalitu potrestání a vůbec společenský zájem na potrestání.

Co nelze zařadit pod *occidere* a jaké skutkové podstaty, resp. jevy již pod první kapitolu nelze zahrnout a žalovat podle *lex Aquilia*, je teoreticky bohatá otázka, částečně zodpovězená pojednáním v hned následující podkapitole.

2.3.3. *Mortis Causam Praestare*

D 9, 2, 7.: Ulpianus v 18. knize K ediktu:

„(...) 6. Celsus však říká, že je velký rozdíl mezi tím, když někdo zabije, a tím, když někdo způsobí smrt, neboť ten, kdo pouze způsobí smrt, nepodléhá Aquiliovu zákonu, ale je odpovědný na základě žaloby na popsání skutkového stavu. (...) kdo podal jed místo léku, a ten způsobil smrt, stejně jako ten, kdo dal šílenci meč, ani ten totiž nepodléhá Aquiliovu zákonu, ale je odpovědný na základě žaloby na popsání skutkového stavu.“¹²² [žaloby *in factum*]

Římští právníci diferencovali mezi pouhým způsobením smrti **nepřímo** a z hlediska zavinění vždy z nedbalosti a přímým, nejčastěji úmyslným zabitím. Dělo se tak až postupem času

¹¹⁸ D 9, 2, 9, 4 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 471, zde není bez zajímavosti skutečnost, že stejně jako v případě mnou dále zkoumaného fragmentu D 9, 2, 11, pr. v kapitole práce 2.4. se klade důraz na místo, kde se delikt udál a na další skutkové okolnosti.

¹¹⁹ D 9, 2, 7, 2 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 467.

¹²⁰ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasicom práve.*: s. 42 a násl.

¹²¹ D 9, 2, 51 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 501.

¹²² D 9, 2, 7, 6 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 469. O žalobě *in factum* též výše v podkapitole 2.2.2.

a vývojem římského práva. Jak naznačeno výše v práci bylo potřeba pokrýt žalobou na popsání skutkového stavu (*in factum*) spravedlivé a oprávněné nároky poškozených na náhradu způsobené škody, Antalová přímo mluví o „vyplňování mezer v právní ochraně“.¹²³ Na nadepsaném fragmentu lze ilustrovat dvojici případů. První jest situací, kdy škůdce podal otroku jed, ten ho požil a následně zemřel. Druhý pak spočívá v tom, že škůdce podal šilenci meč a ten spáchal sebevraždu.

V obou případech absentuje **požadavek přímého fyzického působení na věc**, to jest hlavní Ulpianem zobecněný požadavek na žalobu podle první kapitoly. Chybí zde ale i další (odvozený) požadavek, jenž je zvláště patrný na druhém případě. Tím je **příčinná souvislost** mezi jednáním a následkem, kauzálním nexem.¹²⁴

Vytyčení dělící linie mezi *occidere a mortis causam praestare* jak vidno záleží na jiných hlediscích, než typu zavinění. Závisí na skutečnostech, zda škůdce působil přímo (*corpore suo datum*) nebo jen nepřímo (*damnum corpori non corpore datum*) a na existenci kauzálního nexu. Obě tato hlediska jsou svojí povahou objektivního rázu. Zavinění a subjektivní stránka **v první kapitole** působí pouze doplňkově. Otázkám souvisejícím s **kauzalitou** a kauzám oddělující tyto dva delikty se věnuji dále v podkapitole 2.4.2.

2.3.4. *Urere, frangere a rumpere - damnum iniuria datum* podle třetí kapitoly

Kvůli nesmírné obsáhlosti následující problematiky uvedu jen vybrané případy způsobení škody podle třetí kapitoly, ty z mého pohledu zajímavější nebo teoreticky bohatší. Některé kauzy uvedu pak separátně v kapitole 2.4. Z výše popsaného fragmentu *D 9, 2, 27, 5* a základního výkladu k obsahu třetí kapitoly *lex Aquilia* výše, stejně jako z výchozího fragmentu obsaženého v Gaiově Učebnici níže, je patrné primární rozlišení typových skutkových podstat deliktů podle sloves.

---

¹²³ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve.*: s. 59.

¹²⁴ Lze samozřejmě dle mého soudu vést debatu, zda v případě podání meče šilenci (zvláště ve srozumění, že se o šilence jedná) nelze spatřovat jistý zeslabený řetězec mezi příčinou a následkem, protože pravděpodobnost, že si šilence mečem ublíží, je zesílena oproti běžnému člověku.

Tento Gaiův fragment nám mj. říká, že: „*Ve třetí kapitole jsou ustanovení o veškeré škodě ostatní. (...) proti tomu, kdo by poranil otroka či toho čtvernožce, který se počítá mezi dobytek, či zabil čtvernožce, který se mezi dobytek nepočítá (...) se stíhá také protiprávně způsobená škoda na ostatních živých tvorech, jakož i věcech jež jsou neživé (...) na případ, že by něco bylo spáleno či zničeno či zlomeno (...) ale i roztržštěné a rozdrčené a vylité a vůbec nějak poškozené či zmařené, jakož i zhoršené.*“¹²⁵

Podle Daubeho se tyto všechny slovesa **urere, frangere a rumpere** používaly jako označení pro tři nejčastější způsoby poranění, resp. způsoby porušení věci. Tyto tři slovesa tak můžeme najít i v Bibli v knize *Exodus* v téměř tom samém uspořádání.¹²⁶ Pugsley dále k *urere* i *frangere* ale uvádí, že pro římské právníky se spíše jednalo o teoreticky nadbytečné upřesnění širšího používaného slovesa **corrumpere**¹²⁷, Gaius ve výše uvedeném fragmentu podle slov při výčtu jde koneckonců dle mého soudu evidentně logickou interpretační metodou od většího k menšímu (*a maiori ad minus*).

Více autorů na prvním místě uvádí případy **spálení (urere)**, a to ať už popálení otroka nebo živé věci nebo spálení až do úplného zničení věci neživé. Toto zařazení na počátek se nabízí i z důvodu, že ve starověku se jednalo o případy častější než dnes, jež jsou navíc často nejvíce devastující pro vlastníka takto zničených věcí.¹²⁸

Proto k těmto případům existuje v pramenech bohatý výběr kazuitistiky od popálení otroků a zvířat (i včel) pochodní, přes popálení od kamen, až k případům žhárství na nemovitostech nájemníky nebo jinými osobami.¹²⁹ Všechny případy popálení nebo spálení se nacházejí v jednom obsáhlém fragmentu z pera Ulpianova, totiž D 9, 2, 27.

Co se týče popálení živých předmětů útoku Zimmermann¹³⁰ i další autoři zmiňují případ, kdy **škůdce na otroka hodí hořící pochodeň**. Zde je v celku jasně čitelná potřeba přímého působení na věc. Zajímavější je situace a řešení i **dobová polemika okolo vypálení včelstva**, kde se římscí právníci přou, zda použít žalobu z *lex Aquilia*, a to buď proto, že není jasná povaha včelstva jako věci na níž se útočí, nebo není jasné, komu svědčí vlastnické právo ke včelám, když včely nemůžou být podle Procula zkrocené, mají povahu jako holubi a „mají potřebu po přirozené

¹²⁵ Gai III, 217 v: GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách.*: s. 241.

¹²⁶ DAUBE, David. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia.*: s. 255.

¹²⁷ PUGSLEY, David F. *On the Lex Aquilia and Culpa.*: s. 7. Také vidno přímo ze slov Ulpiana v D 9, 2, 27, 16.

¹²⁸ Např. ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011.: s. 10.

¹²⁹ K případům žhárství a rozlišení hlediskem zavinění v další kapitole 2.4.

¹³⁰ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 983.

svobodě“ Vedle vypálení včelstva římsí právníci dále registrovali zvlášť kazuistiku **zničení včelstva dýmem**. Zde se poněkud zvláště rozlišovalo, zda škůdce použil silným dým nebo jen dým slabší, navíc přicházela navzdory zařazení těchto kauz do třetí kapitoly v úvahu pravidelně *actio in factum* pro způsobení *occidere*, a to ač včely zcela jistě nejsou čtyřnožcem ve stádu.¹³¹ Zřejmě pro jejich velký hospodářský význam a nesmírnou hodnotu se kolem způsobení škody na včelstvech vytvořil takto vícečetný teoretický problém.

Dále uvedu skutky subsumované pod **zlomení** nebo také **zničení (*frangere*)**. Zimmermann¹³² na prvním místě uvádí případ¹³³ **rozbitého diatretonu**, tedy slavného antického dvouvrstvého rytého poháru. Kauza je zajímavá tím, že Ulpianus výslovně zmiňuje možnost vyvinění se z možnosti být žalován podle zákona nebo i z žaloby z nájmu, jednak když měl pohár prasklinu - vadu a škůdce si počínal jen nedbale, jednak když si řemeslníci ujednali ve smlouvě o dílo (*locatio conductio operis*) tuto možnost. Poněkud jinak působí subsumování pod *frangere* kauz **vylomených dveří nebo stržení celého domu**.¹³⁴

Rumpere pak mohlo znamenat buď **prasknutí nebo zlomení**. Zdá se, že ho lze považovat za širší kategorii, než již uvedené *frangere* a v *Digestech* je těmto skutkovým podstatám věnováno řádově více prostoru. Podle Zimmermanna¹³⁵ *rumpere* tradičně odpovídá případům **zlámaných údů (*membrum ruptum*)** známých již z *lex duodecim tabularum*. Naproti tomu Antalová¹³⁶ ale řadí tyto kauzy systematicky pod pojem *frangere*. Jako kořenový pramen a fragment, ze kterého pozdější autoři čerpají, slouží *D 9, 2, 27, 17*¹³⁷, z něhož lze vyčíst, že pod *rumpere* šlo zahrnout všechny případy protiprávního **zbičování, způsobení tělesných zranění nebo otoků** na otrocích, škůdce mohl působit pěstmi nebo i zbraní. Ulpianus v této části fragmentu dále výslovně uvádí, že pokud škůdce neučinil otroka horším, myšleno patrně stavově horším, nelze škůdce žalovat na žalobu dle *lex Aquilia*, ale jen na **žalobu z urážky na cti**. Dopustil se pak jen urážky na cti v užším smyslu.

Toto souvisí s tím, že, jak už bylo uvedeno, žalovat z Aquiliova zákona lze jen na způsobenou škodu na majetku ocenitelnou v penězích. To ale nevádí také již uvedenému, totiž že se v pozdějších dobách již nahrazovaly a přiznávaly náklady na léčení. V tom případě, když

¹³¹ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve.*: s. 16-19.

¹³² ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 983.

¹³³ *D 9, 2, 27, 29 v: Digesta neboli Pandekty.*: s. 485.

¹³⁴ *D 9, 2, 27, 31 v: Op. cit.:* s. 485.

¹³⁵ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 984.

¹³⁶ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve.*: s. 49 a násl.

¹³⁷ *D 9, 2, 27, 17 v: Digesta neboli Pandekty.*: s. 483.

poškozený pán otroka doložil, že tyto výlohy měl, mohl na ně žalovat z *lex Aquilia*. Podobné platí též v případě kastrace otroka - chlapce, kdy tento naopak dobovou optikou stoupl na ceně, žalovalo se z urážky na cti nebo na čtyřnásobek, ale ne podle Aquiliova zákona.¹³⁸

Teoreticky zajímavý je dále případ, který se považoval také za *rumpere*, nebo alespoň za „*quasi-rumpere*“, totiž případ **potratu otrokyně**.¹³⁹ Otrokyně po potratu totiž „zůstala celá“, poškozen či úplně ztracen byl jen plod a tudíž i budoucí lidský život. To dle mého názoru ukazuje postupné „přirozenoprávní“ tendence rozšířené aplikace a extenze jinak striktních a strohých vlastních slov zákona zejména právníkem Ulpianem.¹⁴⁰

Dále příkladmo uvedu případy *rumpere* na **neživých věcech**, podle fragmentu *D 9, 2, 27* - kauza roztrhaných a znečištěných šatů; znečištěného a zkyslého vína; vykáčeného lesa; očesaných nezralých oliv; vysypání obilnin do řeky nebo jejich smísení s pískem, že jsou jen obtížně oddělitelné; nebo vyrazení mincí z ruky druhého, tak, že spadly do moře, aniž by měl škudce úmysl krást. Všechny tyto situace mají společné to, že se v nich chrání předměty útoku, jež mají nesmírnou hodnotu a zároveň se jednalo o situace relativně časté, resp. **dostatečně obecné**, aby se s jejich znalostí dalo žalovat analogicky.

2.3.5. *Damnum iniuria datum* jako zastřešující a sběrný delikt

Kvůli mnohosti různých způsobů poškození i mnohosti předmětů tohoto poškození nebo úplného zničení uvedených výše k první i třetí kapitole zákona je dle mého soudu možné chápat naplnění deliktu *damnum iniuria datum* jako naplnění deliktu do jisté míry zastřešujícího. Slova „do jisté míry“ uvádím schválně, protože v odborných kruzích se vede debata o autenticitě slov třetí kapitoly zákona jako takové.¹⁴¹

Pro svoji pochopitelnost, z didaktických důvodů a dále nejspíš z důvodu, že zde v těchto všech případech používala **jen jedna žaloba**, která zněla prostě na porušení práva podle *lex Aquilia*, případně žalob *in factum a utilis*, se k tomuto chápání deliktu *damnum iniuria datum* kloní většina studovaných učebnic a didaktické literatury.

Samotná existence *lex Aquilia*, z kterého se žaloba (*actio directa*) odvozovala, se považuje za přelom v nověvznikající všeobecné nauce o náhradě škody z deliktu, myšleno také v případech

¹³⁸ D 9, 2, 27, 28 v: Op. cit.: s. 485.

¹³⁹ D 9, 2, 27, 22 v: Op. cit.: s. 483-85.

¹⁴⁰ Podobně v obecné rovině a na jiné kauze v: PUGSLEY, David F. *On the Lex Aquilia and Culpa*: s. 6 a násl.

¹⁴¹ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations*: s. 965 nebo HONORÉ, A. M. *Linguistic and Social Context of the Lex Aquilia*: s. 140 a násl.

náhrady škody za soukromoprávně způsobené porušení práva.¹⁴² Důkazem toho je již nastíněná bezvýhradná recepce a odvolávání se na předmětný zákon v justiniánských *Digestech* v době byzantské.

Antalová pak v tomto duchu uvádí, že delikt *damnum iniuria datum*: „zahrnoval případy ztráty nebo poškození vlastnického práva (...) *occidere* (zabití), *mortis causam praestare*, *praebere* (způsobení příčiny smrti) (...). Pro posouzení použitelnosti [Aquiliova zákona] bylo nevyhnutelné přezkoumat: kdo byl poškozený - aktivně legitimovaný podle *legis Aquiliae*; k jaké škodě došlo - majetkové nebo nemajetkové; zároveň pachatel musel škodu způsobit protiprávně, musel jí zavinit a zavdat k němu příčinu“.¹⁴³

Toto pojetí lze konečně ukázat i na samotném smyslu slov deliktu, kdy postupně znamená: *damnum* (škoda), *iniuria* (protiprávně), *datum* (zapříčiněná).¹⁴⁴ V souladu s výše v kapitole uvedeným lze pak říci, že se tak jednalo o **univerzální delikt**, jež šlo naplnit opravdu rozličnými způsoby. Případně lze vydělovat *occidere* a *mortis causam praestare* jako zvláštní případy zničení majetkové hodnoty, totiž věcí živých. Zavinené zabití, resp. usmrcení v době římské ostatně stejně jako v době dnešní prostě nelze podle požadavků obyčejné morálky úplně slučovat s pouhým poškozením (neživé) věci.

---

¹⁴² Např. ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve*. s. 12.

¹⁴³ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapríčinenia v rímskom klasickom práve*.: s. 13 a násl.

¹⁴⁴ Již z uspořádání obsahu. Damage, Fault, Causation, v: ROSS, Jeremy Ledger. *An Economic Analysis of Aquilian Liability*. 14 TUL. J. INT'L & COMP. L. 521, 552 (2006).: s. 521.

2.4. Některé otázky ke kauzalitě a zavinění za delikt *damnum iniuria datum*

Předem na tomto místě „vytknu před závorku“, že výklad o subjektu, objektu a předmětu deliktu¹⁴⁵, jenž by se v souvislosti s konstrukcí odpovědnosti nabízel a didakticky by sem nepochybně spadal, již uvádět nebudu, protože o něm pojednávám v obou kapitolách předchozích. Zde pak pojednám o specifických otázkách zavinění a kauzálního nexu neboli příčinné souvislosti mezi jednáním a následkem a krátce také k okolnostem vylučujícím protiprávnost. Tyto otázky budu brát vzhledem k chápání deliktu *damnum iniuria datum* jako širokého sběrného deliktu ve smyslu výše uvedeného výkladu podle **první i třetí kapitoly zákona**.

2.4.1. Zavinění a okolnosti vylučující protiprávnost

Je vhodné uvést, že historicky v nejstarším římském právu platila odpovědnost bez potřeby zavinění, odpovědnost objektivní. Připomíná se, že Římané zpočátku pojem *culpa* ztotožňovali s pojmem zavinění v obou jeho formách, až posléze začali vydělovat nedbalost v jejích různých intenzitách.¹⁴⁶ Římské právo ale již v době rané republiky prošlo vývojem, když Gaius dovozuje, že aby mohl být někdo žalován podle **první kapitoly**, byl na jeho straně potřeba ve vztahu k aktu zabití zlý úmysl (*dolus*), ale stačila i nedbalost (*culpa*).¹⁴⁷ To samé se podává z již citovaného *D 9, 2, 5*, k zabití tak bylo potřeba zavinění.

Římané ovšem později rozlišovali **míru zavinění** určitého okruhu osob, zvláštních subjektů. Ulpianus se ptá, zda je možné žalovat škůdce podle zákona, když škodu způsobil **šílenec** (*furiosus*). Odpovídá si, že ne, protože šílenec nebo duševně chorý v širším smyslu nemá vlastní rozum.¹⁴⁸ Jedná se tak o případ vyloučení zavinění vůbec. Podobně též v případě **dětí**.

Je rozumné se ptát, zda tedy existuje nějaká objektivně daná hranice pro určení, zda subjekt jednal zaviněně. Možné řešení se nachází v pokračování tohoto fragmentu, kde Ulpianus dodává a souhlasí s právníkem Labeem, že pokud jednal **nedospělec** (*impubes*)¹⁴⁹ a byl by odpovědný již za křádež, bude odpovědný i za škodu podle Aquiliova zákona pokud ji způsobil alespoň z vědomé

---

¹⁴⁵ Pojmové rozlišování mezi objektem a předmětem (útoku) je do jisté míry krkolomné. Je ale všeobecně přijímáno v moderním trestním právu, kde objekt znamená chráněný zájem (život, zdraví) obecně a předmět útoku konkrétní porušenou věc. Toto rozlišování se objevuje i v obligačním právu, kde objektem je uspokojení potřeby, důvod pro vstupování do vztahu (*causa*) a předmětem obchodovatelná věc.

¹⁴⁶ Např. ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v římskom klasickom práve.*: s. 26 a násl.

¹⁴⁷ Gai III, 211 a 212 v: GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách.*: s. 239.

¹⁴⁸ *D 9, 2, 5, 2* v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 465-67.

¹⁴⁹ Nedospělec je kategorie osob starších 7 let a mladších dospělosti, tzn. 12 let v případě dívek a 14 let v případě chlapců. Dítě je pak nižší kategorie, tzn. do 7 let věku.

nedbalosti. Toto se vykládá s vědomím celého rozsahu zákona, nejen ve vztahu k zabití, ale ve vztahu k celému deliktu *damnum iniuria datum*, protože prameny hovoří o škodě obecně.

Další již zmíněnou možností výše jak se ze zavinění a takříkajíc z dosahu žaloby podle Aquiliova zákona vyvinit, bylo **smluvní ujednání** stran řemeslníků o zproštění se odpovědnosti za nakládání s drahým materiálem.¹⁵⁰

Zvláštním případem odpovědnosti, kde stačila nedbalost, je **odpovědnost lékaře** *non lege artis*, při nesprávném a neodborném výkonu operace na otroku, a to buď podle *lex Aquilia* nebo nájemního vztahu.¹⁵¹ V kauzách odpovědnosti lékaře se uvádí i případ, kdy sice operace proběhla dobře, ale lékař zanedbal pooperační proceduru a otrok zemřel. Zde se postuluje odpovědnost za **opomenutí**, takové opomenutí ale muselo bezprostředně následovat po pozitivním působení škůdce na předmět.¹⁵²

Toto pak jen dále doplňuje výklad, že ani rozlišování mezi zabitím (*occidere*) a pouhým způsobením smrti (*mortis causam praestare*) se v římském pojetí nezakládalo primárně na typu zavinění, a to na rozdíl od chápání zavinění dnes, totiž jako hlavního a určujícího faktoru při rozlišování skutkových podstat deliktů v širším smyslu jak v trestním¹⁵³, tak správním právu.

Zajímavá je situace také ohledně skutkových podstat a rozlišování zavinění podle **třetí kapitoly**. V případech **žhářství na nemovité věci** se totiž rozlišovalo už zmíněné *urere*, jako občanskoprávní odpovědnost a odpovědnost veřejnoprávní podle *lex Cornelia de sicariis et veneficis* - zákona o vrazích a travičích. Tvrdší veřejnoprávní odpovědnost nastupovala v případě úmyslného žhářství na nájemním domě, zde měl být škůdce spoután a následně upálen. Pakliže se tak stalo pouze nedbalým jednáním škůdce, měla následovat odpovědnost občanskoprávní podle Aquiliova zákona.¹⁵⁴ Z kauz žhářství na domě a následného přescočení ohně na sousední pozemek lze pak dovodit, že Římané hleděli na průběh činu a na okolnost, zda čin spáchala třetí osoba či vlastník domu, spíše než na zavinění ve vztahu k této dodatečné škodě na pozemku.¹⁵⁵

Ze všech uvedených případů k **zavinění** je tak evidentní, že Římané rozlišovali obě dvě základní, resp. všechny čtyři formy zavinění, přikládali jim ale o něco jiný význam, než moderní

---

¹⁵⁰ D 9, 2, 27, 29 v: *Digesta neboli Pandekty*: s. 485.

¹⁵¹ D 9, 2, 7, 8 v: *Digesta neboli Pandekty*: s. 469.

¹⁵² KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*: s. 264.

¹⁵³ Typicky skutkové podstaty trestných činů vraždy a usmrcení z nedbalosti.

¹⁵⁴ D 9, 2, 27, 7 v: *Digesta neboli Pandekty*: s. 481.

¹⁵⁵ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v římskom práve*. s. 20-23.

zákoníky a úpravy. Objektivní hledisko, čin a jeho průběh stálo jasně v popředí, zavinění a osoba pachatele jako taková působily na posouzení odpovědnosti až sekundárně.

Další významnou dílčí otázkou týkající se odpovědnosti a úzce související se zaviněním je existence či neexistence **okolností vylučujících protiprávnost**. Antalová s Vranou dávají do popředí v souvislosti s úpravou *occidere* dnes používanou kategorii nutné obrany, kterou ztotožňují s římskou zásadou „proti násilí je dovolené bránit se násilím“¹⁵⁶, již Římané dále převáděli do široké kategorie svépomoci ve smyslu obrany subjektivního práva.¹⁵⁷ Další okolností vylučující protiprávnost v římském právu podanou podle slov slávy nebo udatnosti (mužnosti) (*gloria, virtus*) podle *lex Aquilia* je situace, kdy si škodu a zranění způsobí muži ve hře nebo zápase, podle dnešních kategorií těchto okolností by se tak jednalo o přivolení poškozeného.¹⁵⁸

2.4.2. Kauzální nexus - problematika kauzality a objektivní stránky

Vedle zavinění byla pro římské právo (z prvu možná i více) důležitá otázka **příčinné souvislosti**. Je široce přijímáno, že otázka, zda žalovaný opravdu způsobil (zavdal příčinu a způsobil následek) porušení práva, je univerzální a pro moderní pojetí deliktu klíčová. Římané s touto otázkou „zápasili po svém“.¹⁵⁹ Tato podkapitola především logicky navazuje na partii věnované *mortis causam praestare*. K analýze navazujících fenomenů kategorií kauzality, míry přičinění a též spolupachatelství vybízejí v pramenech uváděné následující kauzy.

Slavný kontroverzní případ, podle kterého se posuzují hraniční rozdíly mezi zabitím a pouhým způsobením smrti, **shoení otroka z mostu do řeky**¹⁶⁰ rozděluje právníky Celsa a Gaia¹⁶¹. Lze rozlišit do třech případů, kdy může nastat otrokova smrt. Otrok mohl zemřít již v důsledku úderu a ztráty rovnováhy před dotykem s hladinou řeky; mohl zemřít hned nebo v úzké časové souslednosti po spadnutí do vody například proto, že neuměl plavat; nebo mohl zemřít ve vodě až v důsledku dlouhého vyčerpání nebo podchlazení. **Celsus** pod *occidere* řadí všechny tyto případy, staví je naroveň. Je pro něj nerozhodné plynutí času, vidí příčinu - shoení z mostu a

¹⁵⁶ „*vim vi repellere licet*“

¹⁵⁷ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Protiprávnost' (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt damnum iniuria datum podl'a lex Aquilia*. Acta Iuridica Cassoviensia, 25, 2004.: s. 6 a násl.

¹⁵⁸ D 9, 2, 7, 4 v: *Digesta neboli Pandekty*.: s. 466-469.

¹⁵⁹ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations*.: s. 988.

¹⁶⁰ D 9, 2, 7, 7 v: *Digesta neboli Pandekty*.: s. 469.

¹⁶¹ Každý z nich je také příslušníkem jiné právnícké římské školy. Celsus je prokulián a Gaius je sabián.

následek - utonutí, smrt. Přiznává žalobu podle *lex Aquilia* ve všech těchto situacích. **Gaius** nesouhlasí a nepřiznával by *actio directa* ve třetím případě, protože příčina shozením nekoresponduje přímo s následkem smrti utonutím, jednak časově, jednak striktně vzato fakticky. Přiznává tak jen praetorskou žalobu *actio utilis* a jednalo by se (pouze) o *mortis causam praestare*, o pouhé způsobení smrti¹⁶², patrně o škodu způsobenou *damnum non corpore nec corpori datum*.¹⁶³

Jsem toho názoru, že Gaiův přístup lépe sedí k obecnému principu, **požadavku přímého působení na věc**, tak jak ho formuluje striktně Ulpianus, ač v pozdější době se kompilátoři pochopitelně přiklonili na stranu Celsovu, jež se jeví jako spravedlivější. Na tomto případě je dále vidět, že Římané se potýkali s touto kategorií kauzality velmi **specificky**, dle mého názoru už jen podle slov, protože ke „způsobení smrti“ a přiznávání „žaloby jakoby z deliktu“ (*utilis*) nebyl zapotřebí striktní nexus příčiny a následku, škůdce nemusel smrt striktně vzato způsobit.

Dále lze tak k sepětí zavinění a kauzálního jednání částečně uzavřít, že právě v požadavku přímého (pozitivního) působení na předmět útoku závisel pojem tzv. „**aquilské viny**“ (*culpa in faciendo*).¹⁶⁴ V případech odpovědnosti z opomenutí musela tato vina na straně škůdce bezprostředně předcházet.

Obecně vzato pak římské právo rozlišovalo tři druhy kauzality, a to kumulativní, alternativní a přerušenu. Co se týká **kauzality kumulativní**, k jejímu pochopení nejlépe slouží (modelový) Ulpianův fragment¹⁶⁵, kde je uvedeno, že pakliže více osob v součinnosti shodilo trám na otroka a ten podlehl zraněním, odpovídají všichni podle žaloby ze zákona. Jednají všichni současně a tato suma jednání je podmínkou následku.

Dalším typem je **kauzalita alternativní**, jež se objevuje v situacích, kde nelze určit s jistotou, které jednání jaké osoby způsobilo smrtelné zranění. Škůdci působí vedle sebe nebo konkrétní jednání se nedají dostatečně přesně odlišit. Důležité je, jak vyplývá ze stejného fragmentu druhé části, že odpovídají podle *lex Aquilia* všichni pachatelé, když se nezjistí konkrétní smrtelný úder. Žalování mohou být všichni a odpovídají dnešní terminologií „společně a nerozdílně“, i kdyby byl pasivně legitimován pouze jeden z pachatelů, ani to ostatní nevyvazuje, protože se jedná o trest.¹⁶⁶ Připomenuta je zde primárně penální povaha žaloby (na pokutu).

¹⁶² ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve.*: s. 74-79.

¹⁶³ „Škoda ne tělem ani ne tělu způsobená“, např. v: Op. cit.: s. 33.

¹⁶⁴ Op. cit.: s. 33, nebo také v: KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo.*: s. 225.

¹⁶⁵ D 9, 2, 11, 4 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 471-473.

¹⁶⁶ D 9, 2, 11, 2 v: Op. cit.: s. 471.

Poslední kategorií je **kausalita přerušená**, uvažování nad ní je nejsložitější. V případě totožného fragmentu třetí části se objevuje situace, kde jeden škůdce zasadí smrtelnou ránu, nezávisle na něm ale později vstoupí do děje druhý škůdce, který otroka zabije. Souladně s výše popsáním a zásadami právníci Celsus i Marcellus¹⁶⁷ se spíše kloní k názoru, že za *occidere* zodpovídá pouze druhý z nich, protože vlastním přímým škodným působením (*corpore suo damnum dare*) otroka „dobil“. Prvý odpovídá touto logikou pouze za zranění, poškození podle třetí kapitoly. Situace mohou být daleko komplikovanější zvláště s ohledem na plynutí času a otázku lhůt, či konečné podhlehnutí zraněním v důsledku náhody. Spor v této kazuistice vedli hlavně právníci Celsus a Julianus.¹⁶⁸

2.4.3. Srovnání fragmentů *D 9, 2, 52, 4* a *D 9, 2, 11, pr.* - případová studie

Zde si dovoluji odkázat na úvod práce a hlavně na podkapitulu výše¹⁶⁹, kde jsem formuloval svou obecnou motivaci k výběru tématu a definoval si výzkumnou otázku s ohledem na charakter tématu, u něhož je potřeba při rešerši a načítání jít i do autentických pramenů, fragmentů z *Digest*.

Uvádím zde záměrně tyto fragmenty z důvodu dvojího. Prvým a hlavním je, že se jedná o situace, které **vyplynuly ze hry**. Hra byla vrozená Římanům, ať už v podobě pasivní při sledování divadla nebo přímo zápasů na život a na smrt v arénách, či aktivní jako v těchto případech při hře s míčem. Druhým důvodem pak je, že přesně tyto dva fragmenty byly v seminářových podkladech JUDr. Falady a vedla se o nich seminární diskuze v rámci předmětu, jež slouží právě jako jedna z inspirací pro výběr tématu diplomové práce.

D 9, 2, 52, 4: Alfēnus ve 2. knize Digest:

„Když si více lidí hrálo s míčem a jeden z nich, když se snažil chytit míč, praštil otroka, otrok upadl a zlomil si nohu. Bylo sporné, zda může pán otroka žalovat podle Aquiliova zákona toho, kdo způsobil pád. Odpověděl jsem, že nemůže, neboť se má za to, že ke zranění došlo spíše náhodou než zaviněně.“¹⁷⁰

¹⁶⁷ D 9, 2, 11, 3 v: Op. cit.: s. 471.

¹⁶⁸ Těmto kauzám se věnuje do hloubky Antalová např. v: ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasickom práve.*: s. 84-94.

¹⁶⁹ Východisko jsem uvedl v části práce 2.1.5.

¹⁷⁰ D 9, 2, 52, 4 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 503.

Tento fragment je starší než druhý uváděný. Alfenus totiž žil v době konce republiky, fragmenty tak dělí kolem tří set let vývoje¹⁷¹. Zde by se jednalo v celku jistě o *rumpere*, dalo by se říci typové *rumpere* v podobě **zlomení končetiny otroka**, žalovatelné podle třetí kapitoly, žaloba by byla přímo ze zákona, jako *actio directa legis Aquiliae*. V souladu s výše uvedeným by se jednalo o přímé působení na poškozeného otroka, způsobené kauzálně. Kauzalitu ovšem zde Alfenus výslovně neřeší, zřejmě proto, že se jedná o jasný případ. Zabývá se ovšem otázkou **zavinění**. Dovozuje, že v této situaci došlo k následku náhodou, nikoliv zaviněně. Proto v souladu s (Gaiovou) zásadou zde nelze žalovat na způsobení škody.

V této konkrétní situaci by bylo možné dále řešit otázku, zda by se zde nemohla aplikovat okolnost vylučující protiprávnost, protože zranění *membrum ruptum* bylo způsobené ve hře, totiž **pro slávu a udatnost**, to patrně za předpokladu, že by byl otrok sám také hráčem. Alfenus zde nutno říci ale nespecifikuje, zda se hrálo na obvyklém místě. Kdyby tomu tak bylo, mohlo by se pak mít za to, že by se zraněním musel počítat, nebo s ním být alespoň srozuměn, kvůli povaze hry. Myslím si, že do jisté míry by se jinak dalo i toto považovat za speciální případ náhody.

D 9, 2, 11, pr.: Ulpianus v 18. knize k ediktu Mela:

„dále píše, že když si hráli s míčem a jeden hodil míč prudce, míč spadl na ruku holiče, který právě holil otroka, a nasazený nůž prořízl otrokovi hrdlo, pak na základě Aquiliova zákona je odpovědný ten, koho se zavinění týká. Proculus řekl, že zavinění se vztahuje k holiči. A skutečně, jestliže holil tam, kde se obvykle hraje, nebo kde je velký provoz, připočítává se mu to k zavinění. I když nelze nesprávně říci ani to, že ten, kdo důvěřuje holiči, který má židličku na nebezpečném místě, musí si to vyčítat on sám.“¹⁷²

Tento fragment je vývojově mnohem mladší, patrně to je už jen ze skutečnosti, že je z pera Ulpianova, z doby císařství třetího stol. n. l.¹⁷³ Tento autor komentoval podobný případ jako Alfenus výše v komentáři k ediktu Mela. Kauza patří do série fragmentů, jež zdroje zmiňují právě pro svou složitost z hlediska řešení kauzality. Jsem názoru, že se zde jedná dle mého o případ **kumulativní (složené) kauzality**, kdy k následku vedou dva neseparovatelné děje, jednání dvou různých osob, tedy osoby hodící míč i holiče, se na následku podílí svou měrou. Jedno jednání by nenastalo bez druhého, tvoří ucelený řetězec příčiny.

¹⁷¹ Např. v: ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapříčinenia v rímskom klasicom práve.*: s. 99.

¹⁷² D 9, 2, 11, pr. v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 471.

¹⁷³ K osobě právníka Ulpiana též v podkapitole 1.2.2. této práce.

Holiči se „připočítává k zavinění“ **objektivní skutečnost**, že měl stoličku na místě, kde hrozilo takové nebezpečí. Každopádně měl vědět, že se tak může stát. Jednal kulpózně. Zavinění hráče hodícího míč neberou Proculus ani Ulpianus do úvahy, protože k němu došlo zřejmě náhodou, analogicky k prvnímu fragmentu. Objevuje se zde také uvažování nad spoluzaviněním poškozeného otroka. Holič tak bude (spolu)odpovědný za *occidere* z žaloby pána otroka podle první kapitoly, v případě, že by otrok zázrakem přežil, což není pravděpodobné a ani nevyplývá ze zařazení fragmentu, bude žalovatelný za *rumpere* podle kapitoly třetí.

S ohledem na výše popsané v podkapitole o kauzalitě, kterou jsem ani zdaleka nevyčerpал a ani vyčerpát nemohl, a s ohledem na mé uvažování v podkatitole této, lze dát plně za pravdu Zimmermannovi¹⁷⁴, že **římské uvažování** kolem kauzality je v obsáhlé kazuistice jednak velmi složité, jednak založené spíše na „selském rozumu“. Přesto a možná právě proto je dle mého toto dobrým základem pro moderní uvažování o otázkách kauzality, zavinění a deliktní odpovědnosti.

---

¹⁷⁴ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 991 a násl.

2.5. Náhrada škody za delikt *damnum iniuria datum*

Od analýzy Aquiliova zákona jako pramene práva, přes teoretické rozebrání otázky žalobní, přehledového rozlišení jednotlivých dílčích skutkových podstat a vyvození tak obsahu deliktu *damnum iniuria datum* a po hlubším zamyšlení se nad otázkou zavinění a kauzality, se nyní dostávám k problematice neméně důležité. Náhrada škody nebo alespoň zaplacení pokuty za způsobený delikt je totiž klíčovým nastupujícím jevem pro poškozeného z deliktu, zpravidla pána živého předmětu nebo vlastníka věci, každopádně toho, kdo je aktivně legitimován k podání žaloby, a je jeho subjektivním právem z obligace vůči škůdci. Tato kapitola navazuje a je výkladově neoddělitelná zejm. od výkladu o žalobě podle *lex Aquilia* a její povaze.¹⁷⁵

2.5.1. Tresty, pokuty a historický vývoj odškodňování

Nejprve je dobré připomenout fakt, že z důvodu dlouhého vývoje práva obecně a antického římského práva zvláště, pak dnešní moderní pohled na náhradu škody jako přirozený důsledek pro poškozeného z deliktu ne vždy ob stojí. Jak jsem již uvedl výše v práci, postupně, jak se měnil celospolečenský zájem na potrestání deliktů z ryze veřejnoprávního nejprve podle *lex duodecim tabularum* na soukromoprávní, měnil se i charakter a úloha potrestání jako důsledku spáchaného deliktu. Vedle principu *talio* a ryze satisfakční úlohy pro poškozeného v podobě zbičování, zničení údu a různých dalších **trestů pro škůdce** se postupně dostávala do popředí možnost vymáhání **soukromé pokuty** žalobou (*actio poenale*).¹⁷⁶

Proto se tradičně posuzuje *actio directa* podle **Aquiliova zákona** (alespoň v rámci rozsahu dle první kapitoly) za případy zabití (*occidere*) jako typově penální, zněla na **pokutu**. Tato pokuta měla primárně satisfakční funkci, přímý odvetný prvek zde scházela, v tomto pohledu má žaloba průlomové postavení. Pachatel se snažil místo tělesného trestu z žaloby vykoupit uhrazením pokuty, tomuto trestu se vyhnout.¹⁷⁷ Vážný tento jev - žalování soukromé pokuty, a zprvu nezáměr na reparaci v podobě náhrady škody z pohledu poškozeného - vnímá jako vlastní Římanům a

---

¹⁷⁵ Kapitola 2.2. této práce a zejm. podkapitola 2.2.3. o povaze žaloby jako žalobě penální či spíše smíšené.

¹⁷⁶ Např. v: ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve.*: s. 59-61.

¹⁷⁷ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapríčinenia v rímskom klasickom práve.*: s. 18.

římské společnosti.¹⁷⁸ Ulpianus sám v *Digestech* dává pokutě čistě trestní význam, ač byla vymáhána soukromoprávně žalobou¹⁷⁹, tento fakt pokládám sám o sobě za zajímavý.¹⁸⁰

Vrana a Antalová pak přiznávají ustavení *lex Aquilia* ještě jednu zásluhu, a to právě naznačené prosazování institutu **náhrady škody** do římského života jako instrumentu reparace. Důsledky porušení práva, spáchání deliktu *rumpere, frangere* nebo *rumpere* podle třetí kapitoly, ale i zabití podle první kapitoly, spočívaly totiž již nesporně právě v náhradě škody, kdy si Římané postupně uvědomili, že je správné a spravedlivé **při výměře odškodnění** počítat s hodnotou věci zničené nebo poškozené do budoucna, a to na rozdíl od původní fixní pokuty.¹⁸¹ Lze zde spatřovat nástup pojmu **ušlého zisku** (*lucrum cessans*). Jak Římané odškodnění počítali, co brali do úvahy, za jakou skutkovou podstatu deliktu a co se vše odškodňovalo, je předmětem následujícího výkladu.

2.5.2. Odškodnění a náhrada podle první kapitoly

Výchozím fragmentem pro uvažování nad odškodněním je již výše citovaný D 9, 2, 2, pr.: „*Jestliže někdo protiprávně usmrtí cizího otroka nebo cizí otrokyni nebo cizí státní (sic! - státní, pozn. aut.) čtyřnohé zvíře, musí dát vlastníkovu tolik asů, jaká byla v tom roce nejvyšší hodnota. 1. A dále je stanoveno, aby proti popírajícímu byla dána žaloba na dvojnásobek.*“¹⁸²

Na první pohled vypadá situace jednoduše, nahrazuje se nejvyšší hodnota v tom roce, myšleno roce usmrcení, resp. zničení živé věci. V pramenech i ve zdrojích se takto vyjádřená hodnota věci označuje také jako *simplum*. Jak jsem již dříve nastínil v podkapitole k obsahu *lex Aquilia*¹⁸³, takto strohý příkaz zákona přinášel řadu interpretačních problémů.

Za prvé nebylo zákonem postaveno najisto, od jaké chvíle má začít soudce vyměřovat, resp. žalobce nárokovat škodu. Od okamžiku prvního poranění (Julianův názor) nebo okamžiku smrti otroka a úhynu zvířete (Celsův názor)? Je jasné, že v případě nedevastujícího poškození, kdy otrok či zvíře umírali delší dobu, nemusely tyto okamžiky splývat.¹⁸⁴ Podobně dle mého názoru

¹⁷⁸ VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. část I.*: s. 21.

¹⁷⁹ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve.*: s. 62 a násl.

¹⁸⁰ Obecně bychom mohli zde hovořit o prolínání zájmů, ač sami Římané vytvořili zájmovou teorii, viz. pozn. pod čarou č. 13. Vidím zde i možný prapůvod adhezních řízení v dnešním procesním právu, resp. naopak původ praxe vylučování projednání odškodňovacího nároku do samostatného řízení.

¹⁸¹ Op. cit.: s. 63.

¹⁸² D 9, 2, 2, pr. a 1. v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 463.

¹⁸³ Podkapitola 2.1.2. této práce.

¹⁸⁴ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 961.

nemuselo být jisté, který konkrétní útok byl právě ten rozhodující a smrtící, proto zvláště výklad Julianův mohl být modernizujícím pohledem více než problematický.

Ale proč vůbec počítat s jedním rokem jako referenčním rámcem? Daube je toho názoru, že tomu bylo proto, že ceny velmi často na římském trhu fluktovaly, a proto možnost ocenění otroka během celého roku byla **pro poškozeného spravedlivější**.¹⁸⁵ V souladu s tímto názorem je si dobré uvědomit, že skutečně poškozený pán může dostat za otroka více, než je jeho hodnota v době smrti.¹⁸⁶ Případ velmi konkrétní se uvádí okolo otroka, jenž byl malířem, ale přišel o prst nezávisle na svém pozdějším usmrcení. Zde musel žalovaný uhradit, ne zcela spravedlivě, daleko vyšší hodnotu otroka jako zručného malíře.¹⁸⁷ Dle mého názoru už o něco **abstraktnější** případ „přidané hodnoty“ lze nalézt v případě zabitého otroka jako spolupachatele podvodu na svém pánovi. Ten, jenž otroka zabil, zde hradil i pánův zájem na odhalení ostatních spolupachatelů podvodu, který zmařil tím, že otroka zabil dříve, než byl otrok vyslechnut.¹⁸⁸

Jak plyne z první části fragmentu uvedeného výše, žalovalo se na **duplum**, dvojnásobek hodnoty, a to pakliže pachatel škodu neuznal, popíral. Když škodu uznal, měla pak přímá žaloba z Aquiliova zákona povahu *actio confessoria*, škůdce nahrazoval pouze *simplum*. Zůstává otázkou, zda byla tato úprava vždy ku prospěchu, když mohla vést k nesmyslným přiznáním nepachatelů, kvůli dlouhým římským procesům před soudem a z nechuti pasivně legitimovaného nést například další náklady procesu, když si nebyl jistý, že dokáže svou nevinu prokázat.¹⁸⁹

Jak už jsem uvedl v části věnované žalobám, postupně brali Římané v úvahu i okolnosti zabití otroka či zvířete, nejen z pohledu jednoho konkrétního předmětu, ale i **okolnost snížení hodnoty věcí** na toto zvíře či otroka navázaných. Činili tak podle *Digest*, když se jednalo o uhynutí koně patřícího do drezúry, smrt otroka-herce či otrockého muzikanta v kapele.^{190 191}

---

¹⁸⁵ DAUBE, David. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia.*: s. 259.

¹⁸⁶ Gai. III, 214 v: GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách.*: s. 241.

¹⁸⁷ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 962.

¹⁸⁸ D 9, 2, 22, 1 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 477.

¹⁸⁹ ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapríčinenia v rímskom klasičkom práve.*: s. 19 a násl.

¹⁹⁰ D 9, 2, 23, 4 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 477.

¹⁹¹ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations.*: s. 970 a násl.

2.5.3. Odškodnění a náhrada podle třetí kapitoly a rozdíly oproti kapitole první

D 9, 2, 27.: *Ulpianus v 18. knize K ediktu:*

„(...) 5. Ve třetí kapitole říká tento Aquiliův zákon toto: „Jestliže někdo druhému způsobí škodu jinak než zabitím otroka nebo stádního zvířete tak, že protiprávně zapálí, zlomí nebo poškodí, ať je povinen dát vlastníkovvi tolik asů, jaká byla cena věci v nejbližších třiceti dnech.“¹⁹²

V případech odškodnění podle třetí kapitoly zákona za delikt *damnum iniuria datum* skutky spočívajícími v činnosti podle sloves *urere*, *frangere* a *rumpere* se hradí hodnota předmětu poškození v nejbližších třiceti dnech. Způsob určení náhrady se od způsobu podle první kapitoly liší na první pohled. A to hned ve čtyřech ohledech.

Časová perioda, tzn. období pro vyměření nebo uvažování nad nárokem je výrazně **kratší** - třicet dní. Za druhé se zdroje shodují, že tato lhůta **působí do budoucnosti**, prospektivně, tedy od způsobení poškození, bylo interpretačně jasné, od kdy lhůtu počítat. Za třetí latinské slovo *plurimi*, obrat, jenž značil, že podle první kapitoly se hradí nejvyšší hodnota, zde **chybí**. Za čtvrté, což je z pohledu Zimmermanna nejdůležitější, základ výpočtu (*aestimatio*) škody zněl na celou hodnotu předmětu, takže stejně jako v případě první kapitoly na **simplum**, což ale nejen podle mého názoru působí v případech lehkého poškození velmi zvláště.¹⁹³ Lehké *urere* zad otroka zhojené během měsíce nebo snadno vyčistitelné znečištění šatů mohlo patrně znamenat náhradu na celou hodnotu. O realitě tohoto ustanovení a praxi vymáhání se vedou dnes velké akademické spory, kdy Daube upozorňuje na ekonomickou neudržitelnost.¹⁹⁴

Toto ustanovení zákona platilo pro poškození jak živých věcí, tak věcí movitých i nemovitých **neživých**. S odkazem na požadavek lhůty třiceti dnů se dovozuje, že *lex Aquilia* se **původně vztahoval** pouze na zničení věcí, případy zabití dle první kapitoly, kapitola třetí působí jako modernější doplněk pro případy poškození všech předmětů. Ustanovení třetí kapitoly na poškození věcí se začalo používat zřejmě až o dvě stě let později vydání Aquiliova zákona, až v polovině prvního století př. n. l.¹⁹⁵

V návaznosti na výklad tento a následující podkapitoly lze uzavřít, že právě proto se zvláště v případech **třetí kapitoly** již bezesporu nejedná o situace, kde jde pouze o hledisko *satisfakční*, žaloba tak nezněla pouze na pokutu, ale na skutečnou **náhradu škody**. Pojmově se tak hovoří

¹⁹² D 9, 2, 27, 5 v: *Digesta neboli Pandekty*.: s. 481.

¹⁹³ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations*.: s. 962 a násl.

¹⁹⁴ Odkaz na Daubeho slova v učebnici *Roman law* v: Op. cit.: s. 964.

¹⁹⁵ Např. v: ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve*.: s. 66.

v případě uplatnění nároku o žalobě smíšené, protože do určení škody se započítával vedle jednoduchého *damna* i ocenitelný subjektivní zájem zpravidla poškozeného pána (*interesse*). Co bylo a co nebylo oškodnitelné, uvedu dále.

2.5.4. Rozsah náhrady a újma neodškodněná

Je třeba předem uvést, že pro určení odškodnění se v pozdější době používalo relativně ustálené pojmosloví. Vždy se počítalo s **vlastní hodnotou** poškozeného předmětu, jak jsem již uvedl, označované ve vztahu k žalobě také jednoduše jako *simplum* nebo také ve vztahu k náhradě jako *aestimatio vulneris*. Existoval také široký pojem *damnum*, který označoval prostě utrpenou škodu na vlastním předmětu, tedy asi tu škodu, jež vznikla v důsledku konání škůdce a která byla patrná i hned.¹⁹⁶

Později se ale začalo počítat a přiznávat tzv. **interesse**, tento pojem asi nejlépe pokládat za kategorii zahrnující tzv. reálně způsobenou škodu (*damnum emergens*) a již zmíněný ušlý zisk (*lucrum cessans*).¹⁹⁷

Pod **reálně způsobenou škodu** se začly velmi brzy počítat **výlohy na léčení**, jak patrně z již výše zmíněné úvahy Ulpianovy nad tím, že pakliže nebyla způsobena objektivně škoda na otroku, protože se **kastrací** neučinil horším, ale pán už vynaložil náklady za léčení, byla mu způsobena škoda.¹⁹⁸ Z tohoto se dá vyvodit ještě ten závěr, že škoda byla a musela být **způsobena na majetku** pána a z pohledu pánova, náhrada se také počítala vzhledem ke snížení pánova majetku, ale v tomto případě jen stran vynaložených nákladů na léčení. Škodu na předmětu, kterou mohl pociťovat sám předmět (otrok) skutečně v Římě nikdo neuvažoval.¹⁹⁹ K nákladům léčení podobně ještě kauza povinnosti uhradit tyto náklady žalobci-otci, které měl za léčení svého poškozeného-syna pod svou mocí, zajímavé zde je, že poškozený mohl být v tomto případě **svobodný** Říman, (ač ne ještě osoba *sui iuris*). I tak mohlo být žalováno na náklady žalobou dle Aquiliova zákona.²⁰⁰

Co se týká pojmu **ušlého zisku** (*lucrum cessans*), tento měl být dostatečně určitý a jistý. Obecně se jednalo o hodnotu, o kterou byl do budoucna snížen zisk poškozeného, byla tak

¹⁹⁶ ROSS, Jeremy Ledger. *An Economic Analysis of Aquilian Liability*.: s. 530.

¹⁹⁷ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve*.: s. 70.

¹⁹⁸ Op. cit.: s. 68 a násl.

¹⁹⁹ D 9, 2, 27, 17 v: *Digesta neboli Pandekty*.: s. 483.

²⁰⁰ D 9, 2, 7, pr. v: *Digesta neboli Pandekty*.: s. 467.

způsobena škoda na majetku.²⁰¹ K určitosti (dosažitelnosti) takového zisku se uvádí případ, kdy se zaviněním lodníků zamotala loď do rybářské sítě. Žalovat na poškození lze ohledně samotné sítě, ohledně **potenciálně chycených ryb** v síti již ne, zisk je spekulativní.²⁰² Protože není jisté, zda by byly chyceny, jedná se dle mého soudu navíc o náhodu svého druhu a způsobenou škodu náhodou, bez zavinění nebylo možno zásadně žalovat.

O škodě, jež sice mohla být (minimálně z dnešního pohledu) zahrnuta pod vlastní *damnum* nebo *interesse*, ale z toho či onoho důvodu ji Římané jako **škodu na majetku nevnímali**, a tudíž ani nenahrazovali, pojednám zde. Pakliže bylo způsobeno jen drobné, **zanedbatelné zranění**, nepovažovalo se za majetkovou škodu, mohla se, jak řečeno výše²⁰³, použít jen *actio iniuriarum* na porušenou čest. K hraničním a diskutabilním případům patřila možnost analogického odškodnění za **zohydění otroků**.²⁰⁴

Odškodnění nepřicházelo v úvahu hlavně tehdy, když pán namítal v žalobě *pretium affectionis*, že má k porušenému předmětu zvláštní citový vztah a byla mu způsobena větší škoda. Tak vidno z právního názoru právníka Paula, a to aniž se jednalo o pánova zabitého biologického (otrockého) syna počatého s otrokyní.²⁰⁵ V případě zabití takového otroka pána se nemělo přihlížet k tomuto vztahu. *Pretium affectionis* nebyla zkrátka součástí *interesse* aktivně legitimovaného k žalobě, a to ani při výpočtu podle **první kapitoly** ani **třetí kapitoly**. Zřejmě i podle tohoto případu se dovozuje praxe přiznávání jinak opravdové **náhrady škody** v případech podle první kapitoly při způsobeném zabití. Dogmatická nauka o povaze žaloby dle *lex Aquilia* jako žaloby ryze penální tak musí vzít dle mého za své.

Konečně je zajímavá situace kolem ocenění, resp. započítání hodnoty otrhaných plodů, v konkrétním případě **oliv na olivovníku**, jako způsobeného poškození na těchto stromech podle **třetí kapitoly**. Jestliže byly plody nezralé, vlastník mohl žalovat na způsobenou škodu dle *lex Aquilia*, protože se tím snížila hodnota stromu. Jestliže ale byly plody zralé, na stromech podle Ulpiana žádná škoda nevznikne, protože naopak: „*Není totiž žádná protiprávnost v tom, pokud někdo daruje výdaje spojené se sběrem takovýchto plodů.*“. Toto se ovšem posoudí nezávisle na nároku vlastníka stromu z krádeže plodů ať už zralých či nezralých²⁰⁶ podle *actio furti*.

---

²⁰¹ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve.*: s. 70 a násl.

²⁰² D 9, 2, 29, 3 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 487-489.

²⁰³ V podkapitole 2.3.4. k pozn. pod čarou č. 137.

²⁰⁴ ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve.*: s. 72.

²⁰⁵ D 9, 2, 33, pr. v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 493.

²⁰⁶ D 9, 2, 27, 25 v: *Digesta neboli Pandekty.*: s. 485.

ZÁVĚR

Pakliže má úvod obsahovat autorovu motivaci, nastínění obsahu tématu a nastolení otázek s tématem spjatých, závěr má být především **nadstavbovým pohledem** na práci a zpracovávané téma. Já jsem si po dopsání těla práce uvědomil naplno, jak nesmírně komplexní téma římských deliktů, v případě této práce pak jen jednoho římského deliktu *damnum iniuria datum*, protiprávního způsobení škody, dokáže být.

Na půdorysu mého **primárního cíle práce**, zpracování jedné konkrétní právní úpravy *lex Aquilia*, se přirozeně otevřela potřeba nastínit i otázky nejprve obecnějšího charakteru:

Tou je například otázka chápání závazku jako právního pouta v nejširším smyslu. Dále římského chápání krádeže a urážky jako **soukromoprávního deliktu**, kdy římský stát nechával vymožení nároku na poškozeném před praetorem jako římským úředníkem. Myslím si, že tím musí padnout mýtus o primitivnosti římského (trestního) práva, jako jen jakéhosi krutého systému, který s tím dnešním nesnese srovnání. Na tomto je vidět i jisté sepětí římského ryzího civilního práva a práva, jež bychom dnes označili jako právo trestní.

Klíčové je římské vnímání **žaloby jako centrálního pojmu** a uvažování, že dispozice jednotlivce s žalobou jako kontinuem poškozeného subjektivního práva s právem nároku na toto právo, je určující. Toto lze vnímat jako uvažování směrem od procesu k hmotnému právu.

Dále je potřeba ocenit roli římských právníků na **kultivaci právního uvažování**. To jsem v práci naznačil nejprve rozborem života a díla dvou klasiků Gaia a Ulpiana, pak opakovaným odkazováním na jejich stanoviska v *Digestech* při řešení jednotlivých otázek k rozboru Aquiliova zákona.

Bavíme-li se o přínosu římských právníků, jejich poznání nevyhnutelně čerpáme až z pramenů doby byzantské skrze sebraný *Corpus iuris civilis*. Díky tomuto počínu můžeme užít římské právo v jeho kazuistické podobě. Byzanc vnímám v tomto skutečně jako pokračovatelku Říma. Zde se též otevírá problematika **recepce** jako obecného fenoménu přejímání práva a právní kultury. Jen díky těmto snahám má náš právní řád charakter, jaký má. Optikou této práce například ve vztahu uznávání **ušlého zisku** a dalších subjektivních přidaných hodnot žalobce k nároku náhrady škody za způsobený civilní delikt.

Posunu-li se již k rozboru *lex Aquilia*, jako jednoho z nejvýznamnějších římských zákonů, *plebiscita* z třetího století př. n. l., jenž nahradil ustanovení Zákona dvanácti desek týkající se veškeré způsobené škody na věcech a je hojně připomínán v *Digestech*, tak uvedu, že obsahoval ve své kapitole první a třetí mnou analyzovaný delikt protiprávně způsobené škody (*damnum iniuria datum*). O okolnostech jeho vzniku pojednávám na začátku druhé části práce.

Žádné dílčí téma týkající se jednotlivých institutů a konstrukce deliktu *damnum iniuria datum* zpracované do kapitol v druhé části práce **nelze vnímat izolovaně**, ale pro jejich plné pochopení je nutné je vnímat v komplexu či sepětí, o tom byly koneckonců i mé dílčí otázky vytyčené v úvodu, představující **sekundární cíl práce**. Problematiky způsobeného deliktu a jeho klasifikace z hledisek škůdcova jednání, kauzality takového jednání, zavinění škůdce, a žalobní otázky jsou zkrátka neseparovatelně provázané.

K vytyčené otázce po **charakteru žaloby z Aquiliova zákona** uvedu, že tato byla penální a zněla tak na pokutu jen zpočátku, spíše setrvačností z předchozích dob. **Reparační** hledisko žaloby jasně převládlo a hovoří se tak o **žalobě smíšené** v případech podle třetí kapitoly, na poškození věci v tom smyslu, že se brzy přiznávalo *interesse* v obou jeho součástech - reálně způsobené škody (*damnum emergens*) i ušlého zisku (*lucrum cessans*). Na případech oceňování náhrady podle významu pro celek i kauze nepřiznání ceny zvláštní obliby v případě zabitého otrockého syna podle první kapitoly jsem ukázal, že v případech **zabití** (*occidere*) tak o povaze žaloby jako smíšené platilo také. Škůdce neplatil jen pokutu, ale reparaovala se skutečná škoda poškozeného vlastníka.

K otázce žalobní dle *lex Aquilia* lze uzavřít, že možnosti žalování podle Aquiliova zákona se brzy rozšířily činností praetorů, tak aby se zamezilo nespravedlnostem a ochránilo se co nejširší spektrum statků. Dělo se tak přiznáváním **žalob utilis a in factum**. Toto lze vnímat jako ukázkou přirozeně právní tendence v římském právu, kdy takto interpretuje v *Digestech* především právník Ulpianus.

Druhá v úvodu položená otázka se týkala relace institutů **zavinění a kauzality**. Tyto pojmy jako součásti konstrukce odpovědnosti za delikt jsou Římány uvažovány jinak, než v moderní době. Kauzální nexus jako **jednota příčiny a následku**, tedy objektivní stránka deliktu, platí za hlavní hledisko rozlišení mezi případy zabití (*occidere*) žalovatelnými přímo a případy pouhého způsobení smrti (*mortis causam praestare*) žalovatelné pouze na základě žaloby *in factum*, odvozené žaloby. Zavinění jako hledisko subjektivní je pak spíše hlediskem sekundárním, v obou

základních formách úmyslu i nedbalosti, souhrnně označované jako *culpa*. Postuluje se zde potřeba zaviněného kauzálního přímého pozitivního působení na věc (*culpa in faciendo* nebo také pod názvem **aquilská vina**). Okolo těchto pojmů existuje nesmírně bohatá kazuistika. Problematika je velmi složitá a do jisté míry kontroverzní, byly rozlišovány nejmenší nuance, jak patrně z uvedené kauzy shození otroka z mostu i **malé studie** dvou mnou vybraných fragmentů. Systém nebyl navíc velmi logický a byl ovládaný spíše „selským rozumem“.

Jsem přesvědčen, že problematika **žalob**, uvažování nad žalobními typy, jako i otázky po žalobní legitimaci jsou pro římské právo skutečně **stěžejní**, znovu je to evidentní už jen proto, že vyvěrají z mnou obou dvou nastolených otázek.

Lex Aquilia ve své první kapitole hovoří pouze o zabití stádních zvířat nebo otroků a ve své třetí kapitole o poškození těchto předmětů i dalších věcí typizovaným způsobem. Pro všechno výše řečené a popsané v práci pak ale lze vnímat spáchání deliktu *damnum iniuria datum* jako deliktu **univerzálního**, jedná se o obecný delikt pro případy nárokování satisfakce i reparace časem v co možná nejširším spektru případů, což nám ukazuje skutečně rozmanitá římská kazuistika a zejména hledisko žalobní pojednané výše.

K **metodice**, jak jsem si ji vytyčil v úvodu, musím dále uvést, že metoda analýzy jednotlivých fragmentů a situací uvedených v nich se ukázala jako nesmírně zajímavá a obohacující i v tomto rozsahu diplomové práce. Existenci pramenu *Corpus iuris civilis* a možnost bádání v něm vnímám jako právě to cenné na římském právu pro moderní účely, hlavně pak úvahy nad moderními úpravami soukromého práva nejen *de lege lata* ale i *de lege ferenda*.

Konečně si dovolím malé **přiznání**. Zpracování tématu této diplomové práce mě pohltilo v nejlepší slova smyslu postupně na bezmála pět měsíců, v průběhu prací jsem si uvědomil i propojení jednotlivých institutů nad rámec vytyčených otázek v úvodu. Práce s prameny, zejména s *Digesty*, mě skutečně nadchla a při tomto bádání jsem si nepřestával klást další otázky po souvislostech. Římský právní svět a kultura je neskutečně komplexní. Předpokládám pak ve světle této zkušenosti, že se k tématu deliktů nebo obecně do římského právního světa s potěšením vrátím v budoucnu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých pramenů

Digesta neboli Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta seu Pandectae: tomus I, liber I-XV, fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložila Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-3063-2.

GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones. KRÜGER, Paul, ed. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. Praha: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-1749-7.

SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani.* Vydání 2. Praha: LexisNexis, 2004. Focus. ISBN 80-86199-89-4.

The Digest of Justinian. Volume I. Ed. WATSON, Alan. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985.

Seznam použité literatury a knižních článků

ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učební kniha pandekt. I.-III. díl.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právníká díla. ISBN 978-80-7357-517-5.

ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Civilné delikty v rímskom práve.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. ISBN 978-80-7097-899-3.

ANTALOVÁ, Blažena. *Problém zapríčinenia v rímskom klasickom práve. Úvahy o occidere a mortis causam praestare podľa legis Aquiliae.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004. ISBN 80-969219-0-8.

BERAN, Karel. *Persona servilis.* In BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími.* Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3.

- BRTKO, Róbert. *Delikty a trestné činy v klasickom a justiniánskom práve*. In BĚLOVSKÝ, Petr a Kamila STLOUKALOVÁ, ed. *Caro amico: 60 kapitol Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-64-3.
- DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-625-5.
- FALADA, David. *Recepce římského práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-603-3.
- GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. 1. vydání v českém jazyce. Praha: BB art, 1999. ISBN 80-7257-009-9.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Čtvrté opravené vydání. Praha: vydal knihkupec C. K. české univerzity J. Otto, 1910.
- KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS Valentin. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
- REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římske právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Manz, 1997. ISBN 80-85719-08-8.
- SKŘEJPEK, Michal, FALADA, David a KUKLÍK Jan. *Exegésis: výklad právních textů*. 3., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-489-3.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-334-6.
- SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. 2. přepracované vydání. Praha: nákladem vlastním, 1932.
- SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II., Právo majetkové*. Praha: nákladem vlastním, 1935.

URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-504-6.

VÁŽNÝ, Jan. *Římské právo obligační. část I*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1924.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta, 1969.

ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996. ISBN 0-19-876426-X.

ZWEIGERT, Konrad a KÖTZ, Hein. *An Introduction to Comparative Law*. Transl. WEIR, Tony. Second Revised Edition. Oxford: Oxford University Press, 1992. ISBN 0-19-825778-3.

Seznam použitých internetových zdrojů a článků v odborných časopisech

ANTALOVÁ, Blažena a VRANA, Vladimír. *Protiprávnost' (iniuria) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt damnum iniuria datum podl'a lex Aquilia*. Acta Iuridica Cassoviensia, 25, 2004, s. 5 - 10. ISBN 80-7097-552-0.

ANTALOVÁ, Blažena. *Zodpovednosť za occidere (zabitie) podl'a 1. kapitoly lex Aquilia v rímskom práve*. Právny obzor, 87, 2004, č. 1, s. 52 - 64.

(<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/prvobz87&i=54>).

BROUWER, Rene. *Ulpian's Appeal to Nature: Roman Law as Universal Law*. 83 TIJDSCHRIFT VOOR RECHTSGESCHIEDENIS 60, 76 (2015).

(<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/tijvrec83&i=63>).

DAUBE, David. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia*. 52 L. Q. Rev. 253 (1936).

(<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/lqr52&i=265>).

GORDON, W. M. *Dating the Lex Aquilia*. 1976 ACTA JURIDICA 315 (1976).

(<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/actj1976&i=341>).

HALPIN, A. A. *The usage of iniuria in the twelve tables*. Irish Jurist, 11(2) (1976). 344-354.

(<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/irishjur11&i=350>).

HONORÉ, A. M. *Linguistic and Social Context of the Lex Aquilia*. 7 IRISH JURIST (N.S.)

138, 150 (1972). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/irishjur7&i=144>).

- MACCORMACK, Geoffrey. *On the Third Chapter of the Lex Aquilia*. 5 IRISH JURIST (N.S.) 164, 178 (1970). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/irishjur5&i=170>).
- PUGSLEY, David F. *The Lex Aquilia*. 89 S. AFRICAN L.J. 489 (1972). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/soaf89&i=575>).
- PUGSLEY, David F. *Lex*. 90 S. AFRICAN L.J. 170, 173 (1973). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/soaf90&i=206>).
- PUGSLEY, David F. *On the Lex Aquilia and Culpa*. 50 TIJDSCHRIFT VOOR RECHTSGESCHIEDENIS 1, 18 (1982). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/tijvrec50&i=3>).
- ROSS, Jeremy Ledger. *An Economic Analysis of Aquilian Liability*. 14 TUL. J. INT'L & COMP. L. 521, 552 (2006). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/tulicl14&i=527>).
- VAN WARMELO, P. *Limits to the Lex Aquilia*. 92 S. AFRICAN L.J. 129 (1975). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/soaf92&i=151>).
- WATSON, Alan. *Justinian's Corpus Iuris Civilis: Oddities of Legal Development, and Human Civilisation*. 1 J. COMP. L. 461, 466 (2006). (<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/jrnatila1&i=469>).

Ostatní zdroje

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

Přednáška prof. Skřejpka s názvem „KS: Bylo římské trestní právo moderní?“, přednáška pořádaná spolkem Common Law Society, konaná dne 8.10.2019.

Přednášky JUDr. Falady v rámci povinně volitelného předmětu „Recepce římského práva“ vyučovaného v letním semestru 2018/2019.

Přednáška JUDr. Dostalíka s názvem „*Damnum iniuria datum*“, přednáška v rámci videokurzu spolku Nugis Finem přístupná na (<http://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/6-damnum-iniuria-datum/>).

Lex Aquilia a římský delikt *damnum iniuria datum*

Abstrakt

Tématem práce je římský Aquiliův zákon a v něm obsažený delikt protiprávně způsobené škody (*damnum iniuria datum*). **Cílem práce** je komplexní rozbor *lex Aquilia* jako jednoho z nejvýznamnějších římských zákonů a představení deliktu v něm obsaženého jako deliktu univerzálního pro případy nárokování náhrady škody v širokém spektru případů zabití zvířat či otroků, poškození majetku nebo úplného zničení věcí.

První část práce slouží jako objasnění klíčových pojmů z obecného hlediska, které jsou nezbytné k uchopení tématu. Uváděny jsou pojmy závazku a závazku z deliktu, římského dělení deliktů na soukromé delikty a *crimenes* a role žalob a žalobní legitimace v římském právu. Dále jsou představovány prameny úpravy deliktního práva, prameny poznání včetně *Corpus iuris civilis* a také stručně někteří autoři v čele s římským právníkem Ulpianem.

Cíle práce je v **druhé části práce** dosahováno rozbohem provázaných dílčích institutů, ať už se jedná o konkrétní žalobní typy z Aquiliova zákona, analýzu jednotlivých rozličných způsobů spáchání tohoto deliktu zabitím (*occidere*), poškozením věci spálením, zlomením či zničením, nebo o objasnění mechanismu následku spáchání deliktu, zejm. nároku na náhradu škody ve všech jeho součástech. Pracováno je s původními prameny *Corpus iuris civilis* a závěry jsou ilustrovány na reálných případech z *Digest*.

Práce je zaměřena na **některé specifické otázky** kolem odpovědnosti, zavinění a kauzality, kde se pracuje s pojmy žalob *utilis* a *in factum* nebo *culpa in faciendo* ve vztahu k deliktu protiprávně způsobené škody nebo způsobení smrti (*mortis causam praestare*). Tyto otázky jsou dále ukázány na malé případové studii dvou vybraných fragmentů z *Digest*. Práce se zabývá také povahou žaloby z *lex Aquilia*, proč lze považovat žalobu primárně za typově smíšenou (*mixtae*), a nejen znějící na pokutu (*poenale*), a co to znamená pro poškozeného z tohoto deliktu.

Klíčová slova: římské právo, delikt, *lex Aquilia*, *damnum iniuria datum*, kauzalita, náhrada škody

Lex Aquilia and delict *damnum iniuria datum* of roman law

Abstract

The subject of this thesis is the *Lex Aquilia* and the delict of unlawfully caused damage (*damnum iniuria datum*) contained in this law. **The aim of the thesis** is a comprehensive analysis of the *Lex Aquilia* as one of the most important Roman laws and the introduction of *damnum iniuria datum* contained in it as a universal delict for cases of damage claims in a wide range of cases of killing animals or slaves, cases of damaged things or complete destruction of property.

The first part of the thesis serves as an explanation of key concepts from a general point of view, which are necessary to grasp the subject. The concepts of obligation and delictual liability, Roman categorisation of delicts into *delicta privata* and *crimens*, and the role of lawsuits (*actio*) and standing in Roman law are introduced. Furthermore, the sources of the regulation of delict law, primary sources including the *Corpus Iuris Civilis*, and also various authors most notably Roman lawyer Ulpian, are presented in a brief manner.

The aim of the work is achieved **in the second part of the thesis** by analysis of interrelated **institutes**, whether they are specific lawsuits of the *Lex Aquilia*, or introduction of diverse ways of committing this delict by killing (*occidere*), damaging the objects by burning, breaking or destruction, or clarifying the mechanism of consequence of committing *damnum iniuria datum*, in particular a claim for damages in all its components. The primary source of the *Corpus Iuris Civilis* is used by the author and the conclusions for the thesis are illustrated on real cases from the *Digest*.

The thesis is focused on some of the **specific issues** around liability, fault and causality, where are dealt with the concepts of *actio utilis* and *actio in factum* or *culpa in faciendo* in relation to the delict of unlawfully caused damage vs the infliction of death (*mortis causam praestare*). These questions are further shown in a small case study of two selected fragments from the *Digest*. The thesis also deals with the nature of the *actio legis Aquiliae*, and why the action can be considered primarily mixed type (*mixtae*), and not only for a civil fine (*poenale*), and what it means for the injured party from this delict.

Keywords: roman law, delict, lex Aquilia, damnum iniuria datum, causation, damages (compensation)